

Bara Júlia

Károlyi Alajos pesti palotájának belső kialakítása és gyűjteménye I.

*Vivimus quasi altera die morituri
et aedificamus quasi semper in hoc victuri saeculo.
(Úgy élünk, mintha másnap meghalnánk,
de úgy építünk, mintha örökké élénk.)¹*

Bevezetés

A Palotanegyed központi részén, a Nemzeti Múzeum mögött, a Pollack Mihály téren, az Esterházy-palota és a Nemzeti Lovarda helyén álló központi Rádióépület szomszédságában jelenleg elhagyatottan áll Károlyi Alajos egykori palotája. Nagy tömegével, az utcára előugró homlokzati erkélyével, tekintélyt parancsoló kialakításával hívja fel magára a figyelmet (1. kép). Korabeli újságcikkek beszámolnak díszes belső kialakításáról, az előtér és az előcsarnok falképeiről, a vasszerkezetű, üvegtetővel fedett négyzetes központi csarnokáról, neobarokk bálterméről, szalonjairól, melyeket külföldről, elsősorban Angliából és Olaszországból származó műtárgyak és festmények díszítettek. A palota belső kialakításáról, berendezéséről és az ehhez tartozó műtárgyakról mindaddig mindössze ezekből a korabeli beszámolókból, tudósításokból, valamint néhány archív fényképfelvétel segítségével alkothattunk képet, ugyanis berendezését és műtárgyait 1944 elején kimenekítették, majd a nem sokkal később megkezdődő bombatámadások során az épület súlyos károkat szenvedett, teljesen kiégett, tetőszerkezete, belső terei, falképei elpusztultak, a későbbi szakszerűtlen helyreállítások, átépítések pedig figyelmen kívül hagyták eredeti kialakítását.

Jelen tanulmány a palota berendezésének és gyűjteményének rekonstruálására tesz kísérletet elsősorban a családi levéltárban (MNL OL), valamint a Budapesti Királyi Törvényszék hitbizományi ügyeket tartalmazó iratanyagában (BFL) felkutatott források segítségével. Ezek közül kiemelkedő jelentőségűek a hitbizományi leltárak, melyek kiválóan kiegészítik az említett, de mindaddig

feldolgozatlan és egymással össze nem vetett forrásokat, az archív fotókat és a korabeli beszámolókat. Ezek mellett a műtárgyak későbbi történetének felgöngyölítésére irányuló kutatómunka során sikerült nyomára bukkanni az 1945 után Svájcba menekített gyűjtemény egy részét elárverező berni aukciósház katalógusainak, amelyek újabb utakat nyitottak meg a műtárgyak azonosítása felé. Fontos forrásokat tartogatott a Képzőművészeti Egyetem Levéltára és Művészeti Gyűjteménye is: innen kerültek elő az elpusztult, a palota előcsarnokát díszítő Lotz-falképekről készült fényképek, melyek közül mindeddig csak az Aurora diadalmenétét ábrázoló középső jelenetet ismertük Ybl Ervin monográfiájának képes melléklete nyomán. A most előkerült archív fotók alapján ugyanebből a gyűjteményből sikerült azonosítani a falképekhez készült vázlatrajzokat is. A felkutatott leltárak és archív felvételek lehetővé tették a palota Ludwig Behr építészhez köthető neobarokk teremsorának részletekbe menő megismerését, de számos új adat került napvilágra a szakirodalomban jóformán ismeretlen építész magyarországi tevékenységéről is.

Tanulmányom első részében a palota építéstörténetének rövid felvázolása után bemutatom az épület belső kialakításának fontosabb szakaszait, majd ismertetem a palota elrendezését, a különböző helyiségek berendezését, gyűjteményeit. Röviden felvázolom Ybl Miklós és Ludwig Behr építészek szerepét az enteriőrök kialakításában. A neobarokk teremsor bemutatása kapcsán kitérek a munkálatokkal megbízott, würzburgi származású építész, Ludwig Behr szerepére és munkásságára, akinek ezen első magyarországi megbízása jelentős elismerést, népszerűséget és újabb megbízásokat ered-

A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból valósult meg (PD-121145).

¹ Felirat Károlyi Alajos pesti palotája fedett belső udvarának párkányán.

Részlet Szent Jeromos Gaudentius lányához, Pacatulához írt, CXXIII. számú leveléből (Takács László fordítása). Közölve in: *Szent Jeromos. Levelek*, II. Szerk. TAKÁCS László. Budapest, Szenzár Kiadó, 2005. 326.

1. A Károlyi-palota főhomlokzata
Klősz György felvétele, 1877, Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum Fotótára

ményezett elsősorban a magyarországi arisztokrácia körében. Korabeli fényképekre, valamint a neobarokk teremsor munkálatait tételesen felsoroló leltárra támaszkodva bemutatom a palotán 1894-től kezdődően végzett belsőépítészeti munkálatokat. Utóbbi, adatgazdasága és részletessége miatt, célszerűnek tartottam a dolgozat függelékében közzé is tenni.

A tanulmány második, tervezett részében vizsgálom középpontjába a palota egykori berendezéséhez tartozó műtárgyakat fogom helyezni, függelékében pedig a palota ingóságainak első, Károlyi Alajos halálát követően, 1890-ben felvett hitbizományi főleltárát

szeretném közölni, mely nemcsak a palota egykori berendezését tárja elénk, hanem fényt vethet egy-egy közgyűjteménybe vagy magángyűjteménybe került, esetleg műtárgypiacon felbukkanó műtárgy eredetére is.

Építéstörténet

Az épület telkét Károlyi József második fia, Károlyi (I.) Lajos (1799–1863) vásárolta meg 1862-ben palotaépítés céljából, majd Ybl Miklóst bízta meg a tervrajzok elkészítésével.²

2 A közel 200 tervlapot tartalmazó tervanyag a Budapest Főváros Levéltárában (továbbiakban BFL) található. BFL.XV. 17. f. 331. [Ybl Miklós hagyatéka] b. 55./1–156. Köztük enteriőrtervek is van-

nak, például az étkező (Speisesaal) mennyezetterve (XV. 17. f. 331. b. 55/132a.), valamint több ornamentális rész, párkány, fríz, falnézet rajza. Az építési iratok szintén Ybl-hagyatékában találhatók: BFL

Nem sokkal a tervrajzok elkészülését és az építkezés megkezdését követően, 1863-ban az építető elhunyt, a családi vagyont pedig Károlyi Alajos (1825–1889) vette át. Károlyi Alajos tizenkilenc éves korától diplomáciai pályát folytatott, 1859-től Berlinben élt, innen felügyelte a munkálatokat apja halálát követően egészen 1866-ig, amikor visszaköltözött Pestre. Rá egy évre megnősült, feleségül vette Erdődy Franciska (Fanny, 1842–1927) grófnőt. A palota történetének korai szakaszában, 1864-ben (a pesti Vigadó lépcsőházának falkepeivel egy időben) készültek el az előtér és a fogadóter mitologikus és allegorikus témájú falképei, Lotz Károly korai alkotásai.³ 1866–1867-ig – Károlyi Alajos és felesége beköltözéséig – a fennmaradó számlák tanúsága szerint az építési munkálatok nagyrészt befejeződtek, illetve a belső kialakításával, a helyiségek berendezésével folytatódtak tovább.

1871-ben Károlyi Alajost munkája ismét külföldre szólította, előbb berlini, 1878-ban pedig londoni nagykövetté nevezték ki. Utóbbi funkciót 1888-ig töltötte be, nem sokkal később, 1889 decemberében tótmegyeri kastélyában hunyt el.

A szakirodalom szerint Károlyi külföldre költözése miatt a palota történetének ebben a korai szakaszában az épület berendezése nem készült el, hanem erre mindössze az építető halála után, 1894-től került sor özvegye, Erdődy Franciska jóvoltából. Ezzel ellentétben már az 1870-es évektől több sajtótudósítást ismerünk, melyek elismerőleg szólnak a palota belső kialakításáról, berendezéséről, az itt található műalkotásokról, sőt egyikük azt is kiemeli, hogy tulajdonosa „azon kevesek közé tartozik, akik lépést tartanak a kor szellemével”, azaz kortárs, modern festményeket is gyűjt.⁴ A palota mint Pest egyik fontos látványossága szerepel Hevesi Lajos 1873-ban közzétett útikönyvében, mely külön megemlékezik díszes belső kialakításáról: „Átellenben az Ötpacsirta-utca sarkán gróf Károlyi Alajos palotája ötlik szemünkbe, urias előcsarnokával és francia mansardtetejével. E palotát Ybl építette francia renaissance modorban; mögötte igen ízléses díszkertecske

terül, melyre csinos hozzátartozó bérház következik (Ybl). A palota belső berendezésében főúri pompa és mívelt ízlés párosulnak. Van benne sok értékes modern festmény is, melyek közül különösen említésre méltók: Meissonier »németalföldi zászlósa«, Gérôme »kakasviadala«, Isabey »francia falusi vendéglője«, Achenbach Oswaldtól több nappolyi tájkép, Pettenkofen több magyar tájképe (ezek közt a híres »szolnoki vásár« is), Hoguet tengeri tájképei, Szoldatics jeles madonnája, stb. A bejáró egyik falán Lotz Károly a vendégszeretet és bőség, másikán a béke és háziasság jelképes alakjait festé, a vestibule plafondján pedig közepen a hórakat s kétoldalt a quadrigán kocszó Apollót és a bika-fogaton járó Lunát viaszfestésben. A főlépcső igen szép bronzrácsozata Schröffel műve, kinek egyáltalán a belső berendezés közül sok érdeme van.”⁵

Tehát a palota helyiségeinek jelentős része már az 1870-es évekre elkészülhetett, és Károlyi Alajos haláláig – ahogyan ezt az 1890-ben, Károlyi Alajos halálát követően felvett hitbizományi leltár is megerősíti – a legtöbb terem elnyerte végleges kialakítását és berendezését. Kivételt képeznek a lovarda és a kert felőli oldalon húzóódó földszinti termek, melyek az 1870-es években még üresen álltak, kiváló helyszínt biztosítva különféle rendezvényeknek, kiállításoknak. A palota első alkalommal 1876-ban nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt az árvízkarosultak megsegítésére megrendezett műipari kiállítás alkalmával.⁶ A kiállított műtárgyakról, valamint a kiállítótérként szolgáló, üvegtetővel fedett átriumról és a többi, akkor még bútorozatlan, díszítetlen teremről Klósz György és Schrecker Ignác készített fényképfelvételeket.⁷ 1880-ban újabb jótékonyági eseménynek, a Vöröskereszt Nőegylet, valamint gyermekmenhely és kórházak támogatására rendezett vásárnak adott otthont.⁸

Új korszak kezdődött az épület történetében Károlyi Alajos halálát követően, amikor özvegye, Erdődy Franciska visszatért Magyarországra, és a pesti palotában rendezkedett be, hazahozva főként olaszországi utazásaik során vásárolt régiségeiket, valamint számos, a

XV.17.f. 331.a 38. A palota építéstörténetéről bővebben: PATAK Gergely–FEKETE J. Csaba: *Károlyi Lajos és Alajos gróf palotája és bérháza*. In: *Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálmán térig*. Szerk. HIDVÉGI Violetta–MARÓTY Katalin. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2014. 89–107; PATAK Gergely: *A térszervezés változásainak elemzése a Károlyi Lajos-palotán keresztül*. TDK-dolgozat, 2013; YBL Ervin: *Ybl Miklós*. Budapest, 1956. 39–40, 158; *Ybl Miklós építész 1814–1891*. Szerk. KEMÉNY Mária–FARBAKY Péter. Budapest, 1991. 170.

3 YBL Ervin: *Lotz Károly élete és művészete*. Budapest, MTA Könyvkiadó Vállalata, 1938. 87–92.

4 *Athenaeum*, 1873. 2. kötet, 14. sz. 882–883.

5 HEVESI Lajos: *Budapest és környéke*. [Budapest], 1873. 108.

6 *Vasárnapi Ujság*, 23. 1876. 20. sz. 313–314.

7 Iparművészeti Múzeum (továbbiakban IMM), Adattár – Fotótár, FLT 25959, FLT 26369, FLT 26370, FLT 26371, FLT 26372, FLT 26373, FLT 26374. A kiállításról készült fényképek a múzeum virtuális galériájában is megtekinthetők: <http://gyujtemeny.imm.hu/virtualis-kiallitas/klosz-gyorgy-fenykepfelvetelei-az-1876-evi-muipari-kiallitas-targyairol/582?sa=1> (letöltve: 2018. 11. 02.)

8 *Vasárnapi Ujság*, 27. 1880. 19. sz. 305–306.

berlini és a londoni nagykövetségi palotákból származó műtárgyat.⁹ Ezeket már az 1890-es hitbizományi leltár is összeírja. A palota hamarosan a társasági élet egyik fontos helyszínévé vált. 1891-ben a Műbarátok Köre két rendezvényét fogadta be, februárban egy legyezőkiállítás, áprilisban pedig egy estélyt.¹⁰ 1892. április 9-én a grófné a Műbarátok Köre számára hangversenyt, 1894 februárjában pedig a Fehér Kereszt Lelchenház-egyesület megsegítésére műtárgyvásárt, bazárt rendezett.¹¹ Az utóbbi eseményről szóló beszámolók megemlékeznek a palota díszes belső kialakításáról, elsősorban az épület szárnyai által közrefogott, „üvegkupolával fedett” télikerttről – ahol a tárgyakat kiállították és az árverést tartották –, amelynek egyébként rideg szürke oszlopait és barna márványfalait a rózsaszínű ablakok által megszürt fény, valamint a falakra helyezett képek és szőnyegek tettek barátságossá.¹² A bazar idejére a palota jobb szárnyának első három termét, két „piros fogadósobát” és a „zöld sarokszalont” nyitották meg. Egyikük, a büfének használt terem, „empire” stílusban volt berendezve.¹³ Az egyik beszámoló szerint a palota többi részét is „finom műízléssel” alakították ki, különös gondot fordítottak minden részletre, az asztalos-, lakatos- és kárpitosmunkára, és a berendezést számos antik darab is gazdagította. Külön megemlékeztek arról, hogy a legfontosabb értéket a képtár és a családi kincstár képviselte, amelyhez a családi ékszerek és egy ötszáz fős ezüst étkészlet is tartozott.¹⁴

Az üresen álló terem sor – a későbbi ebédlő, fogadósalon, tükörfolyosó, táncterem, valamint a kertbe vezető átjáró – belső dekorációjának elkészíttetéséhez Károlyi Alajosné a Fehér Kereszt Egyesület vásárárt követően, de még ugyanabban az évben fogott hozzá. Az egyik tudósításból arról is értesülünk, hogy ezt a bonni egyetemi tanulmányait ez idő tájt befejező örökös, Károlyi Lajos hazaköltözése mozdította elő.¹⁵ A belső-építészeti munkálatokat Ludwig Behr végezte.

A palota 1901-es leltára részletesen felsorolja a felújítási munkálatok költségeit. Innen tudjuk, hogy az említett helyiségek belső dekorációja mellett ekkor készült

el a palota villany- és vízvezeték-hálózata, valamint az épület belsejével egy időben a homlokzat is megújult, mészvakolatát műkö burkolattal helyettesítették, illetve ekkor létesítették a kerti, festett mennyezetű loggiát is. A munkálatok 1897-re befejeződhetnek, ugyanis a *Magyar Iparművészet* 1898. márciusi száma már ennek eredményeit ismerteti, és fényképeket is közöl az elkészült zöld fogadósalonról, tükörfolyosóról, táncteremről.¹⁶ Ezt követően, a leltárak tanúsága szerint, sem a belső kialakításban, sem a gyűjteményben nem történt jelentős változás.

A palotát 1919. január 23-án tizenhat grófi palotával együtt lefoglalták az állam számára.¹⁷ Előtte azonban Csécsi Miklós uradalmi központi ügyintéző a hitbizományi ingóságokat „mint különös művészi beccsel bíró tárgyakat” az Iparművészeti Múzeumba szállíttatta, ahonnan Budapest román megszállása alóli felszabadulása után vissza is szállíttatta eredeti helyükre.¹⁸ 1921–1944 között az épületet az olasz nagykövetség bérelte az emeleti, kertre néző lakosztály kivételével, amelyet a család saját használatára tartott fenn, a palota azonban berendezésével együtt továbbra is a Károlyi Alajos által alapított elsőszülöttségi hitbizomány alá tartozott, és ebben a minőségében írták össze még 1938-ban is. A gyűjtemény még ezen utolsó összeírásakor is egyben volt, igaz, a jegyzék függelékéből kiderül, hogy egyes tárgyak helye időközben megváltozott, már nem a korábbi hitbizományi leltárban és az ezt kiegészítő pótleltárban összeírt helyiségekben voltak, hanem szétszóródva a különböző termekben.¹⁹ Az összeírások mellett archív fényképfelvételeket is ismerünk ebből az időszakból, illetve a palota egy-egy termék részlete filmhíradókban is feltűnik. Berendezését tekintve leginkább informatív a *Pesti Napló* képes műmellékletének 1927. július 3-i száma, mely a gobelines ebédlőről, a táncterem melletti, kis ebédlőnek használt tükörfolyosóról és a kerti folyosóról közöl fényképeket. Ezek alapján megállapítható, hogy az épület új funkciójából adódó átrendezése a neobarokk termeket csak kis mértékben érintette.²⁰

9 H[ATVANI] GAÁL Adorján: Gróf Károlyi Alajos palotája. *Magyar Iparművészet*, 1. 1898. 5. sz. 212.

10 DALMADY Sándor: *A Műbarátok Köre huszonöt éves története, 1890–1914*. Budapest, Műbarátok Köre, 1915. 28. 66–67.

11 *Pesti Hírlap*, 14. 1892. 100. sz. 5; *Pesti Napló*, 45. 1894. 42. sz. 8; *Vasárnapi Ujság*, 41. 1894. 7. sz., 109–110.

12 A télikerttről, a bazar szervezőiről és az árverési tárgyakról a *Vasárnapi Ujság* három fényképet is közöl. *Vasárnapi Ujság*, 41. 1894. 7. sz. 109.

13 *Uo.* 109–110; *Pesti Napló*, 45. 1894. 42. sz. 8.

14 *Vasárnapi Ujság*, 41. 1894. 7. sz. 109.

15 *Uo.*

16 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 210–214.

17 Grófok, akiktől palotákat rekviráltak. *Új Szó*, 1. 1919. 1. sz. 2.

18 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL), Károlyi család levéltára, P 395: Családtaggokkal kapcsolatos iratok (továbbiakban: P 395), 13. d. (1933. augusztus 12-i leltár, függelék).

19 *Uo.* fol. 87.

20 *Pesti Napló, Képes Műmelléklet*, 1927. július 3. 72–73.

A második világháború alatt a palota tetőzete, belső terei tönkrementek.²¹ 1952-től a BÁV raktárként használta, majd 1965-től kezdődően a Magyar Rádió hangstudiót, irodákat, műhelyeket alakított ki benne, az épület egyes részeit pedig továbbra is raktárként használták.

A gyűjtemény sorsa mindeddig nem volt ismert.²² 1944 tavaszán a fenyegető légitámadások miatt a család Tótmegyerre (Palárikovo, Szlovákia) költözött. A szükséges engedélyek beszerzése után személyes tárgyaikat két személygépkocsival, a festményeket, bútorokat és egyéb berendezési tárgyakat pedig három bútorszállító vasúti kocsival szállították el. A szállítólevél szerint a festmények két darab hat méter hosszú kocsiba fértek be, a becsomagolás pedig egy teljes hetet vett igénybe.²³ Ezt követően – a költözéskor néhány hónapos Károlyi József (Károlyi Alajos Svájcban élő dédunokája) elmondása szerint – a gyűjtemény egy részét Svájcba menekítették a tótmegyeri kastélyból származó műtárgyakkal és könyvtárral együtt. Néhány év múlva, 1950-ben és 1951-ben Károlyi (II.) Lajos értékesítette a családi vagyon jelentős részét a berni Jürg Stuker galéria és aukciósház két aukcióján. Az aukciós katalógusokban a tótmegyeri kastély és a pesti palota gyűjteményeinek darabjai tűnnek fel, közöttük a tótmegyeri könyvtár kötetei, ezüstartágyak, porcelánok, üvegtárgyak, metszetek, fegyverek, bútorok, bronztárgyak, órák, festmények.²⁴ Ezekon kívül néhány műtárgyat – Károlyi József elmondása szerint – a család Toperczer Dezsőnél, stomfai (Stupava, Szlovákia) jószágigazgatójuknál helyezett el megőrzésre, aki azokat az 1950-es években a tulajdonosok engedélye nélkül értékesítette, majd Kanadába emigrált. Így például az egykor az ebédlőben függő 16. századi brüsszeli kárpitokat 1952-ben, Géröme Kakasviadalát pedig 1958-ban értékesítette a French & Company (New York) aukciósháznak. A leszármazottak tulajdonában mindössze néhány családi portré maradt.

A belső kialakításra és gyűjteményre vonatkozó források

A palota egykori belső elrendezéséről és berendezéséről, gyűjteményéről több forrással is rendelkezünk. Míg a neobarokk termekről és az ezekkel egy időben elkészült ún. gobelines ebédlőről és a mellette levő zöld szalonról – a társasági élet főbb, reprezentatív tereiről – több archív fotó is ismert, a magánlakosztályokhoz tartozó termekről mindössze csak néhány. Emiatt a legfontosabb forráscsoportot a palota két, másolatban fennmaradt leltára képezi, melyek a palota összes helyiségének ingóságait számba veszik. Az első leltárt az építető halála után, 1890. április 9–19. között, a másodikat 1901. január 22-én jegyezték le. Második alkalommal mindössze kiegészítő leltárt készítettek, és csak azokat a helyiségeket írták össze, amelyek „újonnan”, tehát 1894-től kezdődően készültek el: a tánctermet, a tükörfolyosót, a pihenőfülkét, az átjárót (buffet), a zenekari karzatot, egy 74 m² nagyságú fogadószalont, a nagy ebédlőt, a télikertet és a tálalót. A többi helyiséget nem inventálták, valószínűleg azért, mivel ezek berendezése időközben nem változott.²⁵ Ezt támasztják alá a későbbi, 1933-ban és 1938-ban készült értékbecslések is, melyeknek szövege tételesen idézik az 1890-ben és 1901-ben felvett leltárokat, ezektől mindössze az egyes tárgyak becsült értékét tekintve különböznek.²⁶ Az 1920-as évekre azonban, az épület funkcióváltását követően – ahogyan az említett 1933-as leltár is utal rá – az egyes tárgyak megváltozott, így az ebből az időszakból származó archív fotókon látottak csak részben egyeznek a két alapelvtár adataival.

A leltárak összeírói feltehetően teremről teremre haladtak, így ezek az eredeti térszerkezetre és a különböző termék funkciójára vonatkozóan is támpontokat nyújthatnak. Ennek ellenére az eredeti alaprajzi kialakítás

21 MOLNÁR Péter: Szövetségünk székháza. *Magyar Építőművészet*, 2. 1953. 7–8. sz. 197–203.

22 Mravik László azon állítása, miszerint a gyűjtemény Erdődy Franciszka halálát követően, 1927-től kezdődően szóródott szét, és az ehhez tartozó mintegy 2500 művet budapesti műtárgypiacon értékesítették, teljességgel megalapozatlan, mint ahogy az is, hogy az épületben árverésekre is sor került. Megállapításai nem Károlyi Alajos, hanem Károlyi Mihály gyűjteményének és palotájának esetében lehetnek helytállóak. MRÁVIK László: *Széthullott műgyűjtemények*. Keszthely, Helikon Kastélymúzeum, 1994. 26.

23 MNL OL, P 2225 Károlyi II. Lajos, majd Károlyi III. Sándor uradalmi főpénztára és központi ügyészsége (a továbbiakban: P 2225), 2. d., 2. tétel.

24 GALERIE JÜRIG STUKER: *Auktion XXI [Antike Pracht-Bibliothek und Silberschatz des Grafen Ludwig Karolyi. Schweizer Fayence-Sammlung,*

Schweizer Glas-Sammlung, Stiche, Waffen, Möbel, Bronzen etc.]. Bern, 1950; GALERIE JÜRIG STUKER: *Auktion XXIV [Grosse Sammlung Schweizer Stiche, Bibliothek E. L. Kirchner, Gemälde und Silberschatz (II. Teil) des Grafen Ludwig Karolyi, Bedeutender Westschweizer Nachlass]*. Bern, 1951.

25 BFL VII. 2. d [Hitbizományi ügyek iratai], 63. doboz: az Esterházy utcai Károlyi-palota 1890. április 9–19. között felvett hitbizományi leltára (továbbiakban: *Leltár 1890*), valamint az 1901. január 22-én felvett kiegészítő vagy pótleltárának (*Leltár 1901*) másolatai.

26 MNL OL P 395, 13. d. VII. 1./25 (A budapesti Királyi Törvényszék [hitbizományi hatóság] rendeletére 1933. augusztus 12-én felvett értékbecslés); BFL VII. 2. d. [Hitbizományi ügyek iratai], 64. doboz (a Királyi Törvényszék rendelkezésének megfelelően 1938. február 28-án felvett értékbecslés). A hitbizományt Károlyi Alajos 1888. június 11-én létesítette Londonban. Lásd: MNL OL, P 395, Lad. VIII. No. 9; 1895. január 31-én Budapesten az alapító iratot kibővítették.

rekonstruálása továbbra is problematikus marad. Egyrészt a későbbi nagyarányú és többszörös átépítések miatt, másrészt mivel nem ismert Ybl utolsó, kivitelezésre kerülő tervrajza, mindössze csak egy ehhez közel álló tervvariáns, amely csak többé-kevésbé feleltethető meg a hitbizományi leltárak és Ybl tervjavaslatai alapján feltételezett teremkiosztásnak.

A belső terekről több fényképet ismerünk, így a télikertől, azaz a fedett belső udvarról, a földszinti ebédlőről, a zöld fogadószalonról, a tükörfolyosóról, a táncsteremről és a táncsterem mellett a kertbe vezető földszinti folyosóról.²⁷ Ezenkívül ismerünk felvételeket az előcsarnok három elpusztult Lotz-falképéről,²⁸ valamint az 1876. évi műipari kiállításnak helyet adó, akkor még dekoráció nélküli termekről.²⁹ Weinwurm Antal a múlt század elején a grófi emeleti dolgozószobáról,³⁰ a földszinti kétoszlopos empire szalonról³¹ és az emeleti nagyszalonról készített felvételeket.³²

A fennmaradó források egybevetésével megállapítható, hogy az 1894-ben megkezdődött átalakítás során kialakított reprezentatív teremsor a bejárat bal (északi, Lovarda felőli) oldalán a gobelines teremmel kezdődött, majd az északi szárnyban a zöld fogadószalonnal, a tükörteremmel folytatódott, végül pedig a keleti (kert felőli) oldalon a pihenőülkével kiegészülő táncsteremmel és a mellette húzóódó, a kertbe vezető folyosóval zárult. A többi terem legkésőbb 1890-re elnyerte végleges kialakítását. A földszinti ebédlővel átellenben, a bejárat másik oldalán helyezkedhetett el az ún. empire szalon, melyet Weinwurm Antal 1900 körül készült fotójáról is ismerünk. A két oszloppal tagolt terem az 1894-es bazar idején büféként szolgált. A déli szárny földszintjén volt a gróf, emeletén a grófné lakosztálya (írószobával, hálószobával, öltözőszobával), valamint a gyerekek szobái (tanulósobával, hálószobával, a nevelők szobáival). Ugyancsak az emeleten, a főhomlokzati traktusban, egy

kis- és egy nagyszalon, valamint egy ebédlő volt kialakítva. Feltehetően az emeleten kaptak helyet a vendégszobák. A gróf és a grófné lakosztálya közelében, talán a hátsó szárnyban volt a komornyik és a komorna szobája.

Ybl Miklós és Ludwig Behr szerepe a palota belső kialakításában

Mivel az épület jelenlegi állapota nem tükrözi az eredeti állapotokat, valamint az archív fotók zöme a palota belsőépítészeti munkálatai második szakaszához köthető neobarokk termekről készültek, nehezen ragadható meg Ybl Miklós szerepe a palota belső tereinek az építkezés korai szakaszára tehető kialakításában. Annyi bizonyos, hogy Yblnek a palota tervanyagában több, a palota belső kiképzéséhez kapcsolódó tervrajza fennmaradt. Készített például tervet a főlépcsőházhoz,³³ a lépcsőház felülvilágítójához, ennek mennyezeti kiképzéséhez,³⁴ egy faragott kőkorláthoz,³⁵ több helyiség mennyezetkiképzéséhez,³⁶ egy ablak asztalosmunkájához,³⁷ párkányok, lábazatok, posztamensek, ajtók, frízek ornamentális kialakításához, díszítéséhez,³⁸ padlóburkolathoz,³⁹ tükörkeretekhez,⁴⁰ lámpaoszlophoz,⁴¹ valamint hozzá köthető a fölülvilágító átrium is.⁴² Tervhagyatékában azonosítatlan bútor-, kályha-, kandeláber- és csillár-, sőt bútorozási terveket is találhatunk,⁴³ de a kutatás jelenlegi szakaszában ezeket nem tudjuk a Károlyi-palotához kötni. Ha Ybl készített is bútor- és bútorozási terveket, úgy vélem, elsődleges szerepe főként bizonyos ornamentális részletek megtervezésében és a belső terek építészeti kialakításában lehetett, amely azonban méltó környezetet biztosított a tulajdonosok bútorainak, ötvös- és kerámia tárgyainak, festményeinek.

27 Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (a továbbiakban MÉM–MDK), Fotótár 28568, 28569, 28570. Több felvételt közöl: GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 210–214. A palota homlokzatait 1877-ben Klósz György is megörökítette. Lásd: Budapesti Történelmi Múzeum, Kiscelli Múzeum Fotótára, Itsz. F 64.780.3. (1. kép), uo. Itsz. F 64.780.4. (hátsó homlokzat).

28 A kutatás során eddig ismeretlen fotók kerültek elő az előcsarnok falképeiről. Lásd: Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény (a továbbiakban MKE, KLMGy), Itsz. 987.

29 IMM, Adattár – Fotótár, Itsz. FLT 25959, 26369–26374.

30 Uo. Itsz. FLT 6050.

31 Uo. Itsz. FLT 6052.

32 Uo. Itsz. FLT 6066, 6067.

33 BFL, XV.17.f.331.b [Ybl Miklós hagyatéka], Itsz. a29/16. Az ismeret-

lenek számontartott tervrajzot Patak Gergely azonosította. Lásd: PATAK–FEKETE 2014 (ld. 2. j.) 102.

34 BFL, XV.17.f.331.b [Ybl Miklós hagyatéka], Itsz. 55/131a, b.

35 Uo. Itsz. 55/151.

36 Uo. Itsz. 55/132 a, b.

37 Uo. Itsz. 55/98.

38 Uo. Itsz. 55/145, 147, 150.

39 Uo. Itsz. 55/153.

40 Uo. Itsz. 55/97.

41 Uo. Itsz. 55/93.

42 Uo. Itsz. 55/35 f, g.

43 Néhány példa: Uo. Itsz. a15/a1, a4, a5 (bútorozási alaprajzok); a15/d4 (asztalok); a15/d11, d12 (karosszék); a15/c8 (kandeláber); a15/d3 (csillár).

2. A belső udvar részlete a párkányon olvasható jelmondatral
Budapest, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

A belső munkálatok befejezésére, az üresen álló termek kialakítására és egyéb kisebb munkálatokra 1894–1897 között Ludwig Behr (1863–1945) építész tervei és irányítása alatt került sor. Ez idő alatt készült el a nagy gobelines ebédlő, a zöld fogadóterem, a tükörfolyosó, a táncterem a hozzá csatlakozó pihenővel, valamint a kertbe vezető folyosóval. Károlyi Alajosné célja egy reprezentatív teremsor létrehozása volt, amely egyfelől a társasági élet elegáns színtere lehetett, másrészt megfelelő környezetet biztosított azoknak a „műbeccsel bíró régiségeknek”, amelyeket külföldről, a berlini és londoni nagykövetségi palotákból hozott haza, s melyek jelentős részét – ahogyan erre Gaál Adorján rávilágít – többnyire olaszországi útjai során vásárolta. A grófné elképzelése szerint Behrnek ezeknek a tárgyaknak kellett egy velük harmonizáló, egységes környezetet létrehoznia, valamint ahol szükséges volt, az eredeti tárgyak (például gobelinek, bútorok) mintájára újakat kellett terveznie.⁴⁴ Ugyanakkor az üvegtetővel fedett belső udvart is felújították, a

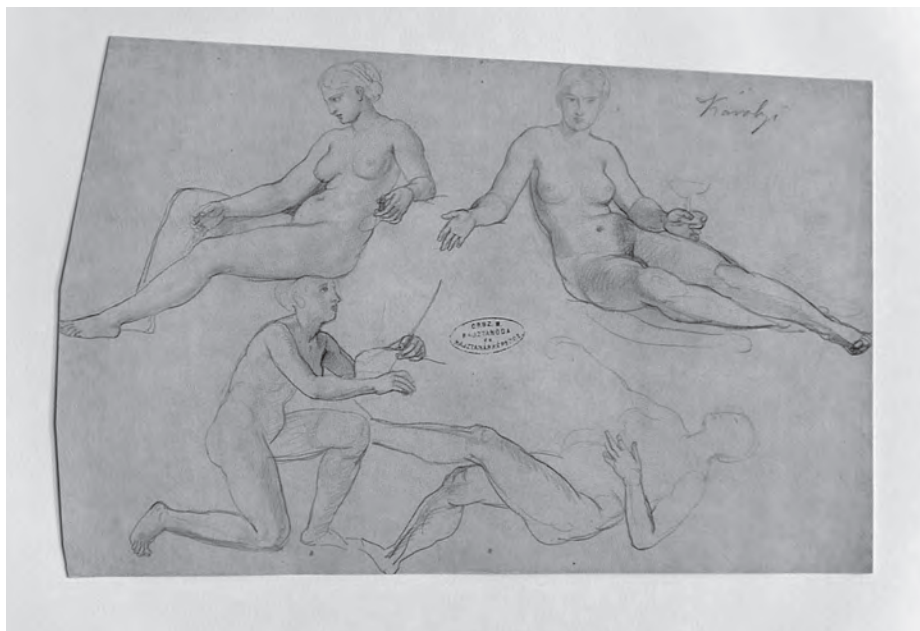
falakat márványozással díszítették, és falikarokat szereltek fel. Feltehetően ekkor készült az átrium frízének Szent Jeromos szavait idéző jelmondatként szolgáló felirata is (2. kép). A belső berendezésével egy időben a homlokzat is megszépült, a korábban olajfestékkel lefestett vakolatot műkő vakolattal helyettesítették.

Behr személyéről és a munkálatokról az építkezés befejezését követően, 1897-ben, a *Magyar Iparművészet* hasábjain képes beszámolóval is megemlékeztek. Innen tudjuk meg, hogy az építész Károlyi Alajosné meghívására érkezett Pestre, akit Sir Arthur Ellis tábornok, a walesi herceg szárnysegéde ajánlott a grófnő figyelmébe, miután tőle Angliában, egy bizonyos „Windsor lordnak palotájában, nagyszabású és előkelő ízlésre valló berendezéseket látott”.⁴⁵ Az építész tevékenységéről gyakorlatilag ezekkel a meglehetősen homályos információkkal rendelkezünk.

Az építész a külföldi szakirodalom sem tartja nyilván, nem szerepel a művészlexikonokban sem, mindössze a

44 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 211–212.

45 Uo. 212.

3. **Lotz Károly:** Vázlatrajzok az előtér allegorikus falképeihez, 1864 körül
 Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

4. **Lotz Károly:** Alaktanulmány a Diana özfogatán Nüxszal, Endümiónnal és Hüpnosszal falképhez, 1864 körül
 Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

5. **Lotz Károly:** *Diana özfogatán Nüxszal, Endümiónnal és Hüpnosszal*, 1864. Kartonra kasírozott, átfestett fénykép, 1900 körül. Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

helytörténeti, vagy Würzburg művészeti életével foglalkozó irodalomban találhatóunk róla elszórt adatokat. Innen tudjuk, hogy Ludwig Behr Heidingsfeldben (ma Würzburg) született 1863-ban. Apja, Nikolaus, egyszerű családból származott, de később festőként, aranyozóként, valamint templomok és kastélyok helyreállításán dolgozott. Gyerekkorát itt töltötte, majd a müncheni akadémián festészetet tanult. Karrierjét építészként és belsőépítészként kezdte, már tizenhét évesen elhagyta szülőföldjét, és Olaszországban, Angliában, ezt követően pedig az első világháborúig (1914) Magyarországon kastélyok és paloták építésében és átalakításában vett részt. 1914-ben két lánytestvérével a starnbergi tó melletti Tutzingba költözött, és a Leopold Klenze által tervezett Buchensee villában lakott egészen 1938-ig. Ez

adott otthont jelentős műgyűjteményének is.⁴⁶ Valószínűleg műgyűjtői szenvedélye révén, talán még Budapesten kerülhetett kapcsolatba Nemes Marcell-lal, aki az ő meghívására érkezett Tutzingba, majd vásárolta meg 1921-ben a tutzingi kastélyt. Behr végezte az épület átalakítását is. Más építészeti megbízásáról nem tudunk, tutzingi éve alatt teljesen a festészetnek szentelte idejét.⁴⁷

Munkásságáról főként újságcikkekben találunk részleteket. Olaszországban, Firenze mellett egy bizonyos Visconti grófnak épített egy palotát, és ő tervezte a belső kialakítását is.⁴⁸ Hírnevet számára egy bizonyos villaroccai kastély szerzett.⁴⁹ A település jelenleg Pessina Cremonese részét képezi, az épület pedig feltehetően azonos lehet a romos állapotban levő, egykor a Pallavicini család által birtokolt Villa Fraganeschivel. Az épü-

46 Műgyűjtői tevékenységéről: Csánvi Károly: A kisplasztikai kiállítás. *Magyar Iparművészet*, 15. 1912. 4. sz. 125; *A gyűjtő*, 1. 1912. 3–4. sz. 110, 113, 220, 235; *Sammlung Architekt Ludwig Behr: Villa Buchensee bei Tutzing; Gemälde alter Meister, Skulpturen, Bronzen, Wand- und Orientteppiche, Möbel, Einrichtungsgegenstände*. Aukciós katalógus. München, Galerie Hugo Helbing, 1933.

47 Josef KERN: Die Bildende Kunst abseits der Zentren. In: *Unterfränkische Geschichte*, V/2. Hg. von Peter KOLB–Ernst-Günter KRENIG. Würzburg, Echter Verlag, 2002. 267; *Straßennamen und wer dahinter steckt: Die Ludwig-Behr-Straße*. *Tutzingener Nachrichten*, 29. 2011. 3. sz. 23.

48 *Tutzingener Nachrichten* 2011 (ld. 47. j.) 3. sz. 23.

49 KERN 2002 (ld. 47. j.) 267.

6. **Lotz Károly:** *Hórák*, 1864
Kartonra kasírozott, átfestett fénykép, 1900 körül
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és
Művészeti Gyűjtemény

50 *Pester Lloyd*, 54. 1907. 294. sz. 4.

51 *GAÁL* 1898 (ld. 9. j.) 212.

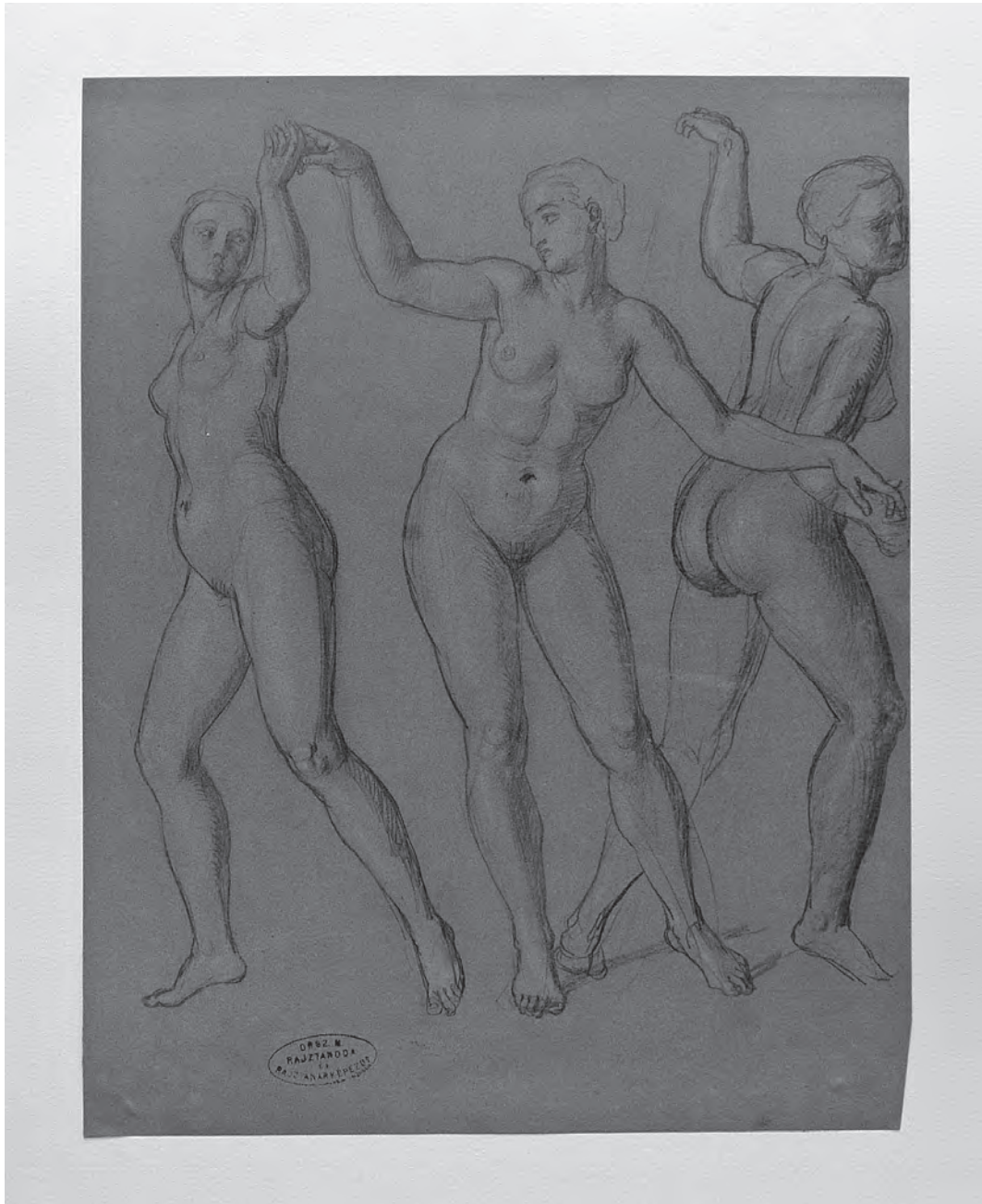
52 Mark GIRAUD: *The Victorian Country House*. New Haven, Yale University Press, 1979. 409; Michael HALL: *George Frederick Bodley and the Later Gothic Revival in Britain and America*. New Haven, Yale University Press, 2014. 215–219; URL <https://historicengland.org.uk/listing/the-list/list-entry/1100160>; <https://www.gettyimages.ca/detail/photo/tutnall-and-cobley-worcestershire-interior-high-res-stock-photo>

letet – Behr tevékenységének elismeréseként a Szent Mihály-rend lovagjává ütéséről szóló 1907-es beszámoló szerint – Cesare Pallavicini márki építtette. Behr Olaszországban ismerkedett meg az említett Lord Windsorral is, aki Angliába vitte, és felkérte a Hewell Grange-i kastélyának díszítésére.⁵⁰ Témánk szempontjából Behr ezen munkája bír kulcsfontosságú szereppel, ugyanis tudjuk, hogy ez volt az a munkája, amely alapján özv. Károlyi Alajosné Erdődy Franciska figyelmébe ajánlották, akitől első magyarországi megbízatását kapta.⁵¹ Lord Windsor nem más, mint Lord Robert Windsor-Clive (1857–1923), akinek Hewell Grange-i (Tardebigge, Worcestershire) kastélyát 1884–1891 között George Frederick Bodley és Thomas Garner, a viktoriánus neogótika jelentős képviselőinek közös építőirodája építtette. Jelenleg az épület fegyházként (*open prison*) működik. A kastély nagyterme az épület fő szárnyának egész szélességében helyezkedik el, két emelet magasságban, innen a kertbe vezető vesztibüllet. Kialakítására az olaszországi reneszánsz volt hatással. Mellette van a biliárd- és fogadószoba, ahová egy előtérben (*lobby*) keresztül lehetett jutni. Mennyezetének festészeti díszítését Behr Hans Wörsching müncheni származású festővel együtt készítette. Az egyik falat a schönbrunni palotát díszítő kárpitokat idéző festményekkel díszítették, melyeket a bécsi Burgtheater festői festettek. Innen lehetett a könyvtárba és a lord dolgozószobájába jutni. A másik szárnyban a ház úrnőjének nappalija festett mennyezetet kapott; Behr és Wörsching a mantovai hercegi palota Labirintus termének mennyezetét másolta, emellett pedig a falak gazdag ornamentális dekorációt kaptak.⁵² Windsor lord mellett, Behr Angliában egy bizonyos Lord Iveagh-tól⁵³ és Leicester hercegnőjétől is kapott megbízásokat.⁵⁴

tography/53503684 (letöltve: 2018. 10. 27.) Hans Wörsching szintén a müncheni akadémián folytatott festészeti tanulmányokat. A Hewell Grange-i közös munkájukat követően feltehetően Behrrel együtt, Károlyi Alajosné meghívására érkezett Magyarországra, majd Behrhez hasonlóan le is telepedett. Műterme a Saroksári út 10., lakása a 76. szám alatt volt. Károlyi Alajos pesti palotája mellett a felsőhámi Deutsch-kastélyt díszítette nagy méretű gobelinimitációkkal és szupraportokkal. Gobelinfestményeiből 1900-ban kiállítást is szervezett. Ugyanezzel a technikával ajtóbetéteket, paravánokat, kályhaellenzőket is festett. Neve a korabeli tudósításokban Wörsching János, az 1899-es budapesti lakcímgjegyzékben Wörsching Hans alakban szerepel. Lásd: *Budapesti Hírlap*, 20. 1900. 140. sz. 11, *Iparvédelem*, 3. 1907. 21. sz. 5–6, *Építészeti Szemle*, 10. 1901. 22. sz. 310–315, *Budapesti Czim- és Lakjegyzék*. Budapest, Franklin Társulat, 1899. 1578.

53 Feltehetően az Iveagh első grófja (1st Earl) címet viselő Edward Guinnessről (1847–1927) és a család dublini rezidenciájáról lehet szó (Iveagh House, St Stephen's Green, Dublin).

54 Azonos lehet a Leicester grófja címet viselő Coke család valamelyik tagjának feleségével.

7. **Lotz Károly:** *Alaktanulmány a Hórák falképhez*, 1864 körül
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

Behr ajánlója a források szerint Sir Arthur Ellis tábornok, a walesi herceg szárnysegédje volt,⁵⁵ akinek személye feltehetően azonos Charles Arthur Ellis (1839–1906) tábornokkal. Életrajzi adatait összefoglaló tudósítás szerint Behr Magyarországra 1894-ben költözött, ahol nagy elismertséget szerzett főként az arisztokrácia körében. Ugyaninnen tudjuk, hogy Károlyi Alajos budapesti palotája mellett dolgozott Károlyi Imre nagymágocsi és Károlyi Lajos stomfai kastélyán, egy bizonyos Orczy báró budapesti palotáján és újszászi kastélyán, valamint a beregvári (Карпати) Schönborn-Buchheim-kastélyon, a pozsonyi Csáky-palotán és az Esterházy család eszterházi kastélyán, gróf Leopold von Berchtold osztrák–magyar közös külügyminiszter számára a szentpétervári osztrák nagykövetség épületén,⁵⁶ a buchlovicei kastélyon és a bécsi Strudelhof-palotán,⁵⁷ valamint a belgrádi osztrák nagykövetség épületén. 1909 körül a budapesti Reichsdeutsche egyesület⁵⁸ klubtermét díszítette.⁵⁹ Felsorolt munkái mellett az Andrássy családtól, Stefánia főhercegnőtől, Windischgrätz grófnőtől és a trónörökös Ferenc Ferdinándtól is kapott megbízásokat, valamint III. Lajos bajor király számára a sárvári Nádasdy-várban is dolgozott.⁶⁰ Ezen említészerű adatok mellett ismerjük az 1912-ben báró Hatvany Lajos tulajdonába kerülő budai Erdődy-palota (MTA Zenetudományi Intézet) belső munkálataihoz készített terveit (1913).⁶¹ Néhány munkája, így Károlyi Imre mágocsi kastélyába 1889-ben tervezett gázlámpása,⁶² valamint egy tervei alapján készült kovácsoltvas kapu és csillár mintalapokban is megjelent.⁶³ Kiss Ákos szerint, amellett, hogy „jó néhány főúri palota belsejét képezte ki, vagy meglevőket hangolt át a századvégi neobarokkban”, „igényes bútortervei révén is ismert” – bútortervei azonban nem kerültek elő.⁶⁴

Behr tehát mintegy húsz évig élt Magyarországon. 1909-ben feleségül vette Meinig Artúr építész korábbi feleségét, Scholtz Annát. Apósával, Scholtz Róbert díszítőfestővel egyes források szerint a Parlament épüle-

tén is dolgozott.⁶⁵ 1911 óta „lakműberendezési vállalatot” működtetett, melynek székhelye egyben a saját lakása, a Múzeum utca 9. sz. alatt volt.⁶⁶

Az épület enteriőrje, berendezése, gyűjteményei

Földszinti helyiségek

A palota négy szárnya egy négyzetes alaprajzú belső udvar köré szerveződik. A Nemzeti Múzeum felőli főhomlokzata elé egy oszlopos tornác ugrik elő, amelyhez íves vonalú kocsifelhajtó vezet.

Az épületbe a széles kocsibehajtó tengelyében található főbejáraton keresztül lehetett bejutni, amely keskeny *előtérbe* vezetett. Az előtér oldalfalainak két egymással szembeni félköríves lunettáját Ybl Miklós sógorának, Lotz Károlynak a falképei, a *Vendégszeretet* és *Bőség*, valamint a *Háziasság* és *Béke* allegóriái díszítették. Ybl Ervin, Lotz monográfusának leírásából tudjuk, hogy a két, családi élettel kapcsolatos allegóriát két-két fekvő női alak személyesítette meg, akik egy-egy amoretta („Ámor-jellegű, meztelen, szárnyas gyermek”) társaságában jelentek meg. A vendégszeretetet jelképező női alak baljában serleget tartott, miközben társa, a bőség alakja bőségszarujának tartalmát lába elé öntötte. A szemközti képen a háziasságot jelképező nőalak házi oltárhoz támaszkodva jelent meg, miközben baljában mécsbet fogott, jobbját pedig a békét szimbolizáló, olajágot tartó alak felé nyújtotta. Fejére lepel borult.⁶⁷ Feltételezhetően ezekhez a képekhez készült a Képzőművészeti Egyetem Gyűjteményében található, ismeretlenként nyilvántartott, Károlyi feliratú vázlatrajz

55 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 212.

56 1906–1911 között volt nagykövet Szentpéterváron. 1893-ban feleségül vette Károlyi Alajos lányát, Károlyi Ferdinanda grófnőt.

57 1906-ban vásárolja meg.

58 A Verein der Reichsdeutschen székhelye a Dreschler-palota (Andrássy út 25.) emeletén volt.

59 *Pester Lloyd*, 54. 1907. 294. sz. 4.

60 *Tutzingen Nachrichten* 2011 (ld. 43. j.) 23.

61 NÉMETH Nóra: *A budavári Erdődy-Hatvany-palota*. MA-szakdolgozat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Filozófiai és Művészettudományi Intézet. 2012. Tervanyaga: BFL XV.17.d.329 [Építési Ügyosztályok Tervtára], 6545/1–20.f. (Hatvany József palotájának átalakítása 1912–1914).

62 Közli: *Mintalapok iparosok és ipariszolák részére. Vas- és fémipar*. Budapest, Magyar Iparművészeti Társulat, 1898. 4. sz. Ismerteti: *Magyar Ipar*, 20. 1899. 12. sz. 262.

63 *Mintalapok iparosok és ipariszolák számára. Vas- és fémipar*. Budapest, Magyar Iparművészeti Társulat, 1902. II. füzet, 216, 236.

64 Kiss Ákos: A XIX. század végi neobarokk (III. rokokó) irányzatairól. *Művészettörténeti Értesítő*, 25. 1976. 4. sz. 273.

65 BFL VII.193.a [A jogszolgáltatás területi szervei. Charmant Oszkár közjegyző iratai], No. 1909/101 (közös, közjegyző előtt felvett nyilatkozatok házassági akadály hiányáról).; BUZA Péter: Scholtzék emlékvészto család története. *Népszabadság*, 61. 2003. 76. sz. 26.

66 BFL VII, 2. e. [Cégbírósi iratok], No. 4488 (1916): Behr Lajos „építési és lakműberendezési vállalkozó” cégbejegyzési kérelme.

67 YBL 1938 (ld. 3. j.) 92.

(3. kép).⁶⁸ Az előtér boltozatát jelenleg álmennyezet takarja, így feltárás hiányában nem tudjuk megállapítani, hogy a falképek teljesen elpusztultak-e.

Az előtérből lépcső vezetett fel a két-két oszloppal tagolt háromszatátú *előcsarnokba*. Az előcsarnok mennyezetét három azonos méretű allegorikus, a napszakokat és az évszakokat megjelenítő téglány alakú, keskeny oldalain ívesen záródó, dekoratív, téglány alakú keretbe foglalt falkép díszítette, a két szélsőt kereszt-, a középsőt hosszanti irányban. Az archív felvételekről és Ybl Ervin részletes, a falképek színvilágára is kitérő leírásából ismert falképek a második világháborúban pusztultak el, helyükre vasbeton födém került. A bal oldali kép Dianát ábrázolta (jobbában fáklyával) őzfogatán Nüszsal, az éjszaka istennőjével, a lepkeszárnyú Endümiónnal és az alvó Hüpnosszal (fején mákoszorúval) (5. kép).⁶⁹ Lotz Diana alakjához, valamint ruházatához vázlatrajzot is készített (4. kép).⁷⁰ A középső falképén a négy évszakot jelképező, körtáncot járó Hórák jelentek meg, fejükön az évszakokra utaló rózsa-, kalász-, szőlőlevél koszorúval, illetve diadémal, alattuk és fölöttük két-két, szintén az évszakokra utaló szimbólumokat tartó puttóval (6. kép).⁷¹ A jobb alsó sarokban Lotz szignója volt látható. Három, félprofilból ábrázolt, a nézők felé forduló Hórához Lotz akttanulmányt is készített (7. kép).⁷² A jobb szélső falkép a négyfogatú naphintón megjelenő Apollónt és az előtte rózsákat szóró Aurorát, a hajnal istennőjét ábrázolta (8. kép).⁷³ Aurora alakja és a kompozíció felépítése Guido Reninek a római Palazzo Pallavicini-Rospigliosiba festett *Aurora* mennyezetképével (1614) mutat rokonságot, annak egyszerűsített változata.⁷⁴ Mivel a festő megfordította a kompozíció irányát, az alakok balról jobbra tartó mozgást érzékeltetnek, valószínűsíthető,

hogy Lotz egy, a falképről készült metszet alapján dolgozott (9. kép). Ybl Ervin szerint a Hórák körtáncának alakjait ugyancsak a római falképen megjelenő műzsák, illetve Carl Rahlnek, Lotz tanárának a bécsi Toldesco Párizs ítéletét megjelenítő mennyezetképének alakjai inspirálták. Az előképeknek azonban elsősorban a kompozíciók felépítésében, az alakok beállításában volt több-kevesebb szerepe, az alakok megformálásánál itt is, akárcsak az előző esetekben, Lotz tanulmányrajzokat, alaktanulmányokat is készített. Ezek egyikén Apollón (10. kép),⁷⁵ a másikon az előtte látható, a földet szimbolizáló, folyamistenként megjelenő, jobb karjával korszóra támaszkodó – Guido Reni mennyezetképének kompozíciójáról hiányzó – idősebb férfi fekvő alakja (11. kép) jelenik meg.⁷⁶ Az előcsarnokon, a „vestibül”-ön keresztül lehetett megközelíteni az épület északi és déli szárnyának helyiségeit, a déli oldalon található főlépcsőházat, valamint a télikertet. Fogadó- és közlekedőtér szerepe miatt, nem utolsósorban a falképek érvényesülése érdekében, berendezése visszafogott volt, bútorzatához 1890-ben mindössze egy nagy, faállványon álló, bronztalpú kék-zöld színű, vadászjelenetekkel díszített, bronzfoglatatú porcelánváza, egy faragott karosszék és hat faragott szék tartozott.⁷⁷

Az előcsarnokon áthaladva a négyzet alaprajzú, 135 m² alapterületű – a korszakban méretét tekintve egyedülállóan számító – fedett belső udvarba, az ún. *télikertbe* lehetett jutni (2. kép).⁷⁸ 1890-ben berendezéséhez két dúsan faragott, „szoborfaragványokkal díszített” kétfiókos és két „kínai mintára készített” szekrény, faragott támlás- és karosszékek, két nagy méretű, kerek formájú, diófa asztal, valamint nagy és kisebb méretű díszvázák (összesen nyolc darab) tartoztak, melyek egy része eredeti, kínai porcelán, másik része kínaizáló fes-

68 MKE KLMGy, ltsz. 2361–143. Négy női akttanulmány. Ceruzarajz, 283×448 mm.

69 MKE KLMGy, ltsz. 987. Lotz Károly freskói Károlyi Alajos palotájából. Három, kartonra kasírozott, átfestett fénykép.

70 MKE KLMGy, ltsz. 2361–196. Ülő női akt és drapériatanulmányok. Ceruzarajz, 353×473 mm.

71 MKE KLMGy, ltsz. 987 (vö. 69. jegyzet); Ybl 1938 (ld. 3. j.) 89.

72 MKE KLMGy, ltsz. 2361–164. Három táncoló női akt, 382×473 mm.

73 MÉM–MDK, Fotótár, ltsz.: 019.675ND. A Lotz-falképekről lásd: Ybl 1938 (ld. 3. j.) 87–92; SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: Ybl Miklós szerepe a budapesti falképfestészet kiteljesedésében, a XIX. sz. második felében. In: *Ybl Miklós építész, 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Szerk. KEMÉNY Mária–FARBAKY Péter. Budapest, Hild–Ybl Alapítvány, 1991. 129.

74 Guido Reni mennyezetfestményének témáját jeleníti meg a noszvaji egykori Szepessy-kastély lépcsőházának (Johann Lucas Kracker [1719–1779], 1770 körül), gróf Waldstein János (1809–1876) várpalotai kastélya könyvtárszobájának (Pállik Béla, 1871), valamint Károlyi

Sándor (1831–1906) Múzeum utca 11. szám alatti palotája lépcsőházának 1897 körül, szintén Lotz által festett mennyezetfestménye is. Közülük a várpalotai falkép az eredeti – a festő által fényképről és metszetről ismert – kompozíció szabad átköltésű redukciójának, másolatának tekinthető. Lásd: *A magyar művészet a 19. században. Képzőművészet*. Szerk. SISA József–PAPP Júlia–KIRÁLY Erzsébet. Budapest, Osiris Kiadó–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018. 536–538; BONCZ Hajnalka: Több mint másolat? Waldstein János egykori várpalotai kastélyának mennyezetképe. *Ars Hungarica*, 43. 2017. 3. sz. 655–368.

75 MKE KLMGy, ltsz. 2361–187. Térdeplő férfiak. Ceruzarajz, 318×301 mm.

76 MKE KLMGy, ltsz. 2361–145. Háttal ülő férfiak. Ceruzarajz, 223×400 mm.

77 *Leltár* 1890. 63–64. [XXXV. A Vestibülben]

78 A télikert (*Wintergarten*) megnevezés Ybl Miklóshoz kötődik, aki így jelölte az épület tervében. Későbbi forrásokban, így a leltárokban is, átriumként szerepel.

8. **Lotz Károly:** *Apollón Aurorával, a hajnal istennőjével*, 1864
Budapest, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

téssel díszített.⁷⁹ A leltárban szereplő két faragott szekrény a Fehér Kereszt Egyesület 1894. évi vására alkalmából készült tudósítás fényképmellékletén is feltűnik.⁸⁰

A két szintet átfogó, fedett belső udvart az 1894-ben megkezdődött munkálatok során átalakították. A munkálatokat is felsoroló 1901-es leltárból kiderül, hogy az Ybl által tervezett,⁸¹ vasszerkezetű felülvilágító lefödést megújították, új vasszerkezettel és színes üvegezéssel látták el. A munkálatok során a falakat részben márványozással, részben pedig márványozást utánozó fes-

téssel díszítették, az emeleti ablakok üvegeinek többségét (összesen 24 darabot) pedig „cathedrális” üvegre cserélték, ajtókat újítottak fel, valamint a villanyvilágításhoz bronz falikarokat szereltek fel.⁸²

Az előtér bal oldalán helyezkedett el egy nagy méretű terem, a *földszinti nagyebédlő* (12. kép).⁸³ Az 1873-as kiállítás idején még teljesen üresen állt, az ez alkalomból készült archív fotón szembeűnik, hogy díszítés nélküli síkmennyezete és egyszerű deszkapadlózata volt. Belső kialakítása az 1894-ben megkezdődött munkálatok

79 *Leltár* 1890. 64–66. [XXXVI. A télikertben]

80 Megjelent: *Vasárnapi Ujság*, 41. 1894. 7. sz. 109.

81 Vö. BFL, XV.17.f.331.b [Ybl Miklós hagyatéka], 5535g (Ybl Miklós terve a télikert üvegfedéséhez és egy öntött vasgerendához) és a télikert

jelmondatos frízéről készült archív felvétel (2. kép). MÉM–MDK, Fotótár, neg. sz. 93.071bN.

82 *Leltár* 1901. 12–13, 28.

83 MÉM–MDK, Fotótár, ltsz. 028.568ND

9. **Giovanni Battista Pasqualini (Guido Reni után): Apollón Aurorával, a hajnal istennőjével,** 17. század eleje
London, Victoria and Albert Museum

során készült el. A 116 m² nagyságú tér simára vakolt falait makulatúra papírral tapétázták. Erre került az archív fotókon is feltűnő, Phaeton történetét elbeszélő négy, 16. századi brüsszeli – a hitbizomány részét nem képező – falikárpit.⁸⁴

A terem gazdagon profizott kazettás mennyezetet kapott, melynek mezőit égetett fabetétek, valamint fehér alapon aranyozott rozetták díszítették. A mennyezet alatt konzolokkal tagolt faragott párkány, a falak lábazati részén pedig falburkolat futott körbe. A terem dekorációjának fő elemei a mennyezet famunkájával harmonizáló, virágornamentikával díszített, faragott keretekbe helyezett és az oldalfalakat teljesen beborító gobelinek voltak; a berendezés egyéb elemei ezekhez igazodtak, illetve ezeket egészítették ki. A szabadon álló falrészekre vászonra festett, falikárpitokat imitáló, ún. gobelinképek kerültek. Ilyeneket helyeztek az ajtók fölé és az ablakok közé, valamint gobelinképek díszítették az előcsarnok felé nyíló ajtó előtti spanyolfal támláit is.⁸⁵ Ezeket a „páratlan genialitással” megfestett képeket – a müncheni akadémián festészetet tanult, és életének utolsó szakaszában kizárólag festészettel foglalkozó – Behr saját kezűleg készítette.⁸⁶

Két bejárata volt, az előcsarnok, illetve zöld fogadószalon felől, ahová kétszárnyú, gazdagon faragott ajtók vezettek. Négy ablaka az utca felőli oldalon nyílt. Az archív fotók tanúsága szerint a hosszanti falat két, a rövidebb falakat egy-egy gobelin díszítette. Az archív fotókon megfigyelhető a bútorzat egy része is, a gazdagon faragott diófa asztalok, székek, tállók és a csillárok. A faragott lábú székek kárpitja és a négy ablak függönye vörös bársonyból készült. Az isztriai márványból faragott, tekintélyes méretű, oszlopokkal, konzolokkal és faragványokkal díszített kandallón egy márvány mellszobor és két, egy-egy kínai vázára szerelt, tizenöt ágú, villanyvilágításra alkalmas kandeláber volt látható. Szintén villanyvilágításra volt felszerelve a terem megvilágító három csillár. Ezenkívül a leltár összeír még két, tízágú csillárt tartó szobrot és egy álló ingaórát is. A tálaláshoz egy falba mélyített, elektromos ételfelvonót használtak, mely az alagsorban kialakított konyhával lehetett összeköttetésben.⁸⁷

Az északi oldalon, az ebédlő és a tükörfolyosó között húzódó ún. *zöld fogadószalon* szintén a palota történetének második szakaszában készült el. Eredeti kialakításáról egy 1898-ban készült fotó (13. kép)⁸⁸ és az 1901-es

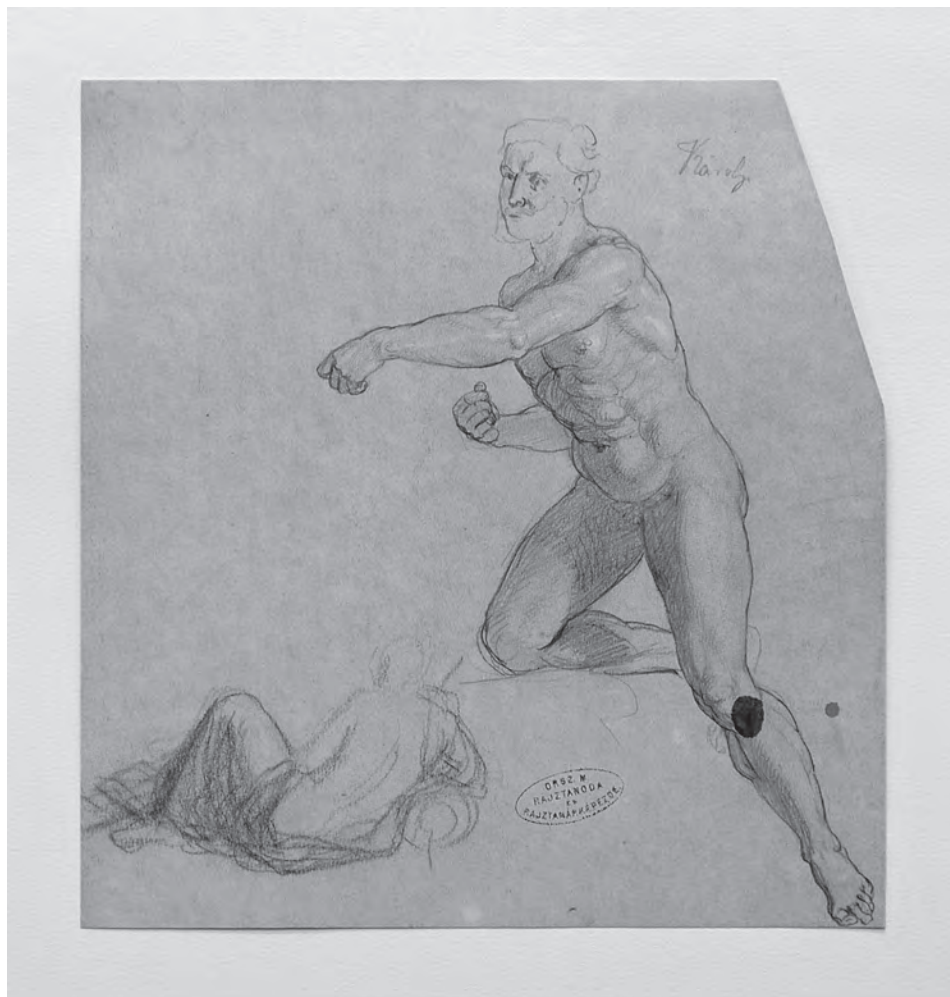
84 A falikárpitokat a tanulmány második részében ismertetem.

85 *Leltár* 1901. 11–12, 25–27; GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 212–213.

86 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 212–213.

87 *Leltár* 1901. 12.

88 Megjelent: GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 211.

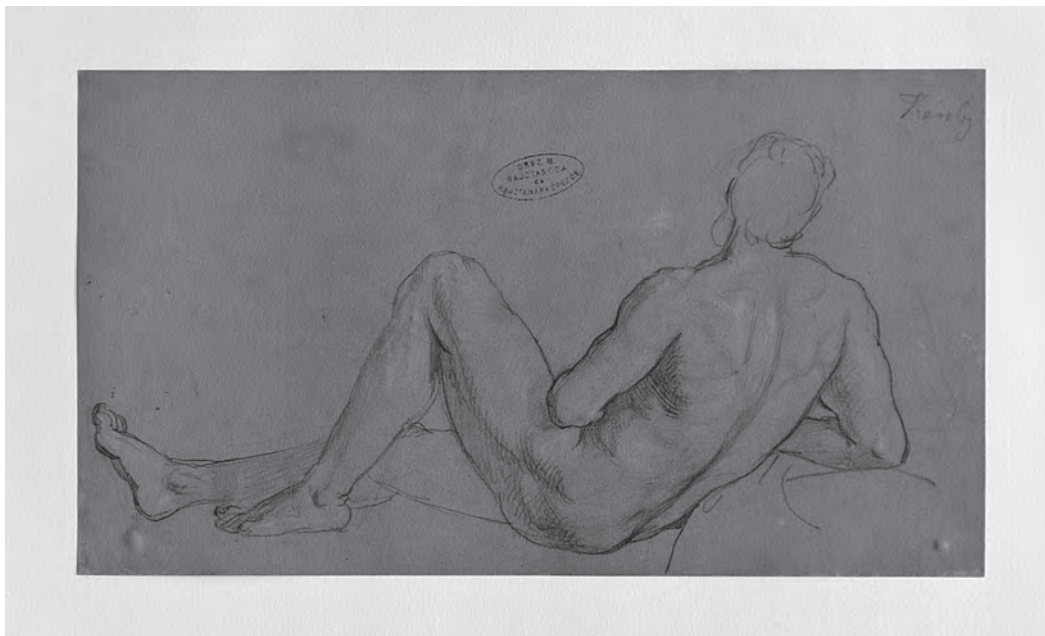

10. **Lotz Károly:** *Alaktanulmány az Aurora falképhez*, 1864 körül
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

hitbizományi pótlettár segítségével alkothatunk képet. A 74 m² nagyságú terem falait mohazöld atlaszdamasztal vonták be, és ugyanilyen kárpitozásúak voltak a kar- és támlásszékek, az itt található két pamlag, valamint zöld atlaszból készültek az ablakok függönyei is – innen kapta elnevezését. Mennyezetét gipszornamentika, gazdag tagolású, íves profilú párkányát pedig figurális szobrászati elemek és puttók díszítették. Barokk stílusú, sárga márványból készült kandallóján – melynek hójét az emeletre vezették – két bronz kandeláberből

és egy órából álló kandallókészlet, egy antik, olasz márványbűszk, fölötté gazdagon faragott keretben „ismeretlen olasz mestertől” egy olajfestmény volt látható.⁸⁹ Ezenkívül a leltár további két, nagy méretű, ugyancsak ismeretlen olasz mestertől származó olajfestményt, egy Carlo Dolci-képet és két kisebb olajfestményt sorol fel. A szalon három, műmárvány keretű ajtója felett egy-egy vászonra festett „ajtófeltét”, azaz szupraport volt látható. Egyikük az archív fotón is kivehető. A nagy – feltehetően az előcsarnokba vezető – „kijáró” ajtót

89 Ugyanez a festmény az 1894-es bazár idején az átriumot díszítette. Közlő: *Vasárnapi Ujság*, 41. 1894. 7. sz. 109.

11. **Lotz Károly:** *Alaktanulmány az Aurora falképhez*, 1864 körül
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Könyvtár Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

aranszálakkal hímzett és rojtokkal díszített selyembársony függöny takarta. Két másik ajtó az ebédlő, illetve a tükörfolyosó felé nyílt. Műmárvány keretüket bronz füzérdíszek, tagozott szárnyaikat díszfestés és aranyozás díszítette. Hasonló kialakításúak voltak a szomszédos (a lovarda felőli oldalon nyíló) ablakok is. A csillag alakú formákba rakott, intarziás barokk kerettel díszített tölgyfa kockapadlót egy 12 m² nagyságú „különleges mintájú”, eredeti perzsaszőnyeg, négy kisebb és egyszerűbb keleti szőnyeg fedte.

A terem sarkaiban egy-egy odaillő, aranyozott, faragott, fekete márványlapos konzolasztal állt, két hasonló díszítésű pedig a falak mentén. A terem közepére egy aranyozott, feketére pácolt, faragott asztal helyeztek, márványlapjának színe, mely szabálytalan darabokból volt összerakva, megegyezett a kandeló színével. A berendezéshez tartozott továbbá négy tizenhárom ágú kandeláber, „villanyvilágításra”, egy bronz álló óra és egy modern keretezésű falitükör.⁹⁰ A leltár adatait újabb információkkal egészíti ki a már többször említett, korabeli beszámoló, mely a bútorokról megjegyzi, hogy „aranyozott régi flórenci bútorok”

voltak, és ugyancsak olasz mesterek munkái voltak a két egymással szemben, a lovarda felőli oldalon nyíló ajtó feletti szupraportok. A harmadik, nagy bejárati ajtó fölé maga Behr festett az eredeti darabokhoz illő képet. Ugyaninnen tudjuk, hogy az ismert archív fényképen fehér színűnek ható stukkómennyezet valójában élénk színezésű volt, melyet a díszítésére szolgáló színezett virágfüzére is hangsúlyoztak.⁹¹

A szalonból továbbhaladva az északi szárnyban a tükörfolyosó, az ebből nyíló táncterem, a táncteremhez hosszanti oldalának tengelyében egy íves záródású pihenőfülke, végül pedig a táncterem déli oldalához csatlakozó, az átriumból a kertbe vezető folyosó – korabeli szóhasználat szerint az átjáró vagy *buffet* – következett. Ezen termék mennyezete és falai egységes, aranyozott és részben festett, neobarokk stukkódíszítést, a falak lábazata és a nyílások pedig műmárvány keretezést kaptak, valamint kristályüveg csillárok és neobarokk falikarok világították meg őket. A padló mindenütt intarziás vagy barokk szegéllyel díszített parkettával volt burkolva. Az ablakok fülkéi dekoratív kiképzést kaptak, spalettáik tábláit régi olasz olajképek díszítették. Az aj-

90 Leltár 1901. 8–10, 21–24.

91 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 213.

12. A földszinti ebédlőterem
Budapest, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár

tők táblái az ablakfülkékhez hasonló gazdag szobrászati dísszel, díszfestéssel és aranyozással voltak ékesítve. A belső terek kialakításával harmonizált a berendezés is, melyhez a falak mentén elhelyezett tükrös konzolasztalok, a különböző méretű karfás vagy karfa nélküli, virágos brokatselyemmel kárpitozott pamlagok és székek tartoztak.

Az első terem, a *tükrőfolyosó*, nevét a falközökben, az ablakközökben és velük átellenben, egy-egy konzolasztal fölé elhelyezett négy nagy méretű, színezett és aranyozott keretű barokk tükrőről kapta (14. kép). Hosszszanti falai mentén négy pamlag és kilenc kis szék állt.

A nagyszalonba vezető ajtó két oldalán ezekhez illő, színezett és aranyozott, antik márványlapos konzolasztalok álltak, rajtuk egy-egy madarakkal díszített, leemelhető tetejű meissenai porcelánvázával. A leltár felsorol egy díszes keretű olajfestményt is. A terem megvilágítására egy nagy csiszoltüveg-csillár és huszonöt falikar szolgált.⁹² Az olasz nagykövetség a tükrőfolyosót kis ebédlőként használta.⁹³

A palotának a télikertet követő legnagyobb méretű terme az épület északkeleti részén elhelyezkedő, négy ablakával az udvarra néző *táncsterem* volt (15. kép). Több archív fotón is megjelenik.⁹⁴ A mennyezet gazdag vi-

92 *Leltár* 1901. 5. 19.

93 *Pesti Napló, Képes Műmelléklet*, 1927. július 3. 73.

94 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 4481, 5908, 5909, 17355. Az itt közölt kép: MÉM–MDK, Fotótár, ltsz. 028.570ND.

rágfűzéses stukkódíszítéssel övezett rokokó kartusait tíz, az oldalfalakét négy darab kisebb gobelinfestmény díszítette. Feltételezhetően ezeket – Behrrel a Hewell Grange-i kastély díszítési munkálatain is együtt dolgozó – Hans Wörsching gobelinfestő készítette, aki egy későbbi kiállításának meghívójában a palotában végzett munkáit legjelentősebb alkotásai közé sorolta.⁹⁵ A terem északi (lovarda felőli) oldalát két, kettős osztatú, felülvilágító ablak tagolta. Közöttük egy három részből álló, lóhereíves záródású, keretének alsó részén kagylókkal díszített és két hozzá tartozó falikarral megvilágított tükör helyezkedett el, előtte egy hosszú, virágos brokátkárpitozású pamlaggal. A szemközti oldalon három kétszárnyú, a kerti folyosóra vezető ajtó nyílt, a két szélső fölött ellipszis alakú felülvilágítóval, a középső fölött pedig kosárféle zenekari emelvényrel, melynek kovácsoltvas, „emailszerű” festéssel díszített és aranyozott, szintén Ludwig Behr terve szerint elkészült erkélyrácsán – Lepter János budapesti műlakatos munkáján – a grófi címer volt látható (16. kép).⁹⁶ Az ablakfülkék szekrénybe csukódó spalettáit itt is régi olasz olajfestmények díszítették. Az ablakok mélyedéseibe egykarú, virágos brokátkárpitozású pamlagok vagy egyszerűbb, kar nélküli pamlagok kerültek. Utóbbiakra, akár csak az ablaknyílások közötti konzolasztalok mellé helyezett székekre egyforma anyagú párnák (vánkосok) kerültek. Az antik olasz márványlappal fedett konzolasztalok fölött, egy-egy nagy és egy-egy kisebb méretű, díszes keretezésű tükör (összesen hét nagy és hat kicsi) függött.⁹⁷ A bútorok egy része egy bizonyos „Pianetti marchesának” jesi palotájából származtak, melyek kiválóan harmonizáltak a mennyezet és a falak díszítéseivel.⁹⁸

A tükörfolyosó és a táncterem díszítése során Behr az olasz rokokóra jellemző élénk színvilágot használt, amely – a korabeli beszámoló szerint – különösen az esti megvilágításban keltett különleges összhatást.⁹⁹ A világítást a falikarok mellett egy nagy csillár biztosította, amelynek a függesztését a padlástérig kellett megerősíteni.¹⁰⁰

13. Zöld fogadószalon
(Reprodukció: *Magyar Iparművészet*, 1. 1898. 5. sz. 211.)

A táncteremhez csatlakozott egy kis, félkörívvel záródó terem, a *pihenőfülke*, melynek részlete az egyik archív fényképen is feltűnik.¹⁰¹ A mennyezet itt is stukkós díszvakolattal volt ellátva, a falakat azonban nagyrészt olajfestménybetétekkel díszített, gazdagon faragott, virágfűzéses koronázó párkánnyal lezárt, aranyozott és színezett faburkolat borította. Emellett falba épített keretben egy nagyobb, allegorikus alakokat ábrázoló olajfestmény, és ehhez hasonló hat kisebb „faldíszítő” kép is részét képezte a dekorációjának. „Olajfestmény-díszítést” kapott az itt található félköríves záródású tükör is. Pihenésre két egyenes és négy ívesen hajló világoszöld brokátselyem kárpitozású sarokpamlag szolgált, az időt pedig egy falióra

95 *Budapesti Hírlap*, 20. 1900. május 28. 140. sz. 11. Lásd még: 53. j.

96 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 5908; a zenekari erkélyrács fényképét közli: *Mintalapok iparosok és ipariskolák számára: Vas- és fémipar*, 3. füzet. Budapest, Magyar Kereskedelemügyi Minisztérium, 1896, 30; PEREHAZV Károly: *A kovácsoltvas művészeiről*. (Öntödei múzeumi füzetek 6.) Budapest, Országos Műszaki Múzeum, 2000. 41; GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 214.

97 *Leltár* 1901. 2–4. 17–18.

98 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 214. Nem kizárt, hogy Vincenzo Pianetti márki fe-

leségéről, a firenzei Virginia Azzolino grófnőről, illetve jesi palotájukról van szó, akik 1891-től kezdődően romló anyagi helyzetük miatt az épület egy részét is bérbe adták, de erre vonatkozóan eddig nem kerül elő adat.

99 GAÁL 1898 (ld. 9. j.) 213–214.

100 *Leltár* 1901. 3, 18.

101 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 17355.

14. A tükörfolyosó
(Reprodukció: *Magyar Iparművészet*, 1. 1898. 5. sz. 212.)

jelezte.¹⁰² A pihenőfülke mögött egy *tálaló* volt kialakítva, amelyből ajtók nyíltak a zöld fogadószalon, a tükörfolyosó és a télikert felé. A többi terem belső díszítésével egy időben új faliszekrényekkel, állványokkal szerelték fel.¹⁰³

A *kertbe vezető folyosót* az 1901-es leltár átjárónak vagy *buffet*-nek nevezi. Eredetileg aranyozott stukkókkal és plasztikai elemekkel díszített gipszmennyezet fődte, és mindössze két nagyobb és három kisebb pamlag tartozott a berendezéséhez.¹⁰⁴ Ezzel szemben a nagykövetség idejéből származó archív felvételen már egy bútorokkal kissé túlzásfolt budoár jelenik meg, ahol mindössze a falak tükörbetétekkel díszített műmárvány burkola-

ta és a háromágú falikarok emlékeztetnek az eredeti állapotokra.¹⁰⁵

Az előcsarnokba visszatérve, utunkat a palotának már az 1870-es évektől legkésőbb 1890-ig, a palota első leltárának keletkezési idejéig végleges kialakítását elnyerő fölszínti, majd az emeleti termekben folytathatjuk tovább az említett leltár, archív fotók és Ybl tervrajzainak segítségével. Ellentétben a palota reprezentatív teremsorával, amelyről számos archív fotóval is rendelkezünk, a palota többi termének, így a földszint déli és délkeleti szárnyai, valamint az emelet helyiségeinek rekonstruálása során jórészt csak az említett leltárra támaszkodhatunk, a belsőkről csak néhány fotót ismerünk. A leltár azonban nem különíti el a földszint és az emelet helyiségeit, mindössze a felsorolás rendje alapján lehet az épület bejárasi irányára, s ezáltal az alaprajzi elrendezésre és a termek egymásutániságára következtetni. A bejárás a fölépcsőházzal kezdődött, majd az emeleten folytatódott a nyugati szárnyban az előszobával, az emeleti ebédlővel és tálalóval, a nagy- és kisszalonnal, a déli szárnyban a grófnő lakosztályával (öltözőszoba, hálószoba), az ifjú grófnők szalonjával, hálószobájával és tanulószobájával. Feltehetően a hátsó szárnyban, a grófnők tanulószobája közelében lehetett a nevelőnő szobája, melyet személyzeti szobák követtek. Az északi szárnyba az ifjú (a leltár készítésének tizennyolc éves) gróf tanulószobája, hálószobája és nevelőjének szobája került. Az emelet számbavétele után a földszint következett, a grófi lakosztállyal, végül pedig a másodlagos, kiszolgáló terek kerültek sorra. A leltár adatai megfeleltethetők Patak Gergely építész által felállított alaprajzi rekonstrukciónak, melyek Ybl tervei egybevetésével és alapos elemzésével készítették.¹⁰⁶

Az előtér jobb oldalán, a gobelines nagy ebédlővel ellentétes oldalon, a *grófi nagy empire szalon* helyezkedett el. A grófi lakosztály reprezentatív kialakítású terét két kannelúrázott törzsű oszlop tagolta, mely Ybl-tervrajzain is megjelenik. 1890-ben itt függtek Károlyi Alajos három gyermekének, valamint szüleinek, (I.) Károlyi Lajosnak és Károlyi Lajosné Kaunitz-Rietberg Ferdinándának portréi, illetve Charles Hoguet (1821–1870) két, *Zöldséges vásár*, illetve *Ostendei kikötő* című képe. Gazdag, igényes bútorzata volt, a szalonok jellegze-

102 *Leltár* 1901. 5–6, 19–20.

103 *Uo.* 14.

104 *Uo.* 6, 21.

105 A télikerttről készült, a MÉM–MDK Fotótárban található archív fényképen, a kerti folyosó apró részlete is feltűnik, mely még eredeti kialakítását mutatja, benne a pamlagokkal. MÉM–MDK, Fotótár,

ltsz: 92.258N. Vö. MÉM–MDK, Fotótár, ltsz: 028.569N; A követségi palota földszintjén levő budoárról készült fénykép. In: *Pesti Napló, Képes Műmellet*, 1927. július 3. 73.

106 PATAK 2013 (ld. 2. j.) 50 [A palota 1898-as állapotának rekonstruált földszinti alaprajza és funkcionális elemzése], 51 [A palota 1898-as állapotának rekonstruált emeleti alaprajza és funkcionális elemzése].

15. A tánc terem
Budapest, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ

tes kellékeivel: márványlapos és gyöngyházdíszítésű, faragott szalonszekrényekkel, egymásba rakható szalonsztrallokkal, fényezett tea- és dohányzóasztalokkal, bőr és kárpitozott ülőbútorokkal, egy álló szalonórával, öt bronz- és két alabástrom szobrocskával, a kandalló felett faragott keretű tükörrel, csillárral. Két ablakát meggyászínú ripszfüggöny takarta, a teljes padlót anatóliai Smyrna-(keleti)szőnyeg borította.¹⁰⁷

Később, Károlyi Alajos halálát követően, ideiglenesen ide helyezték el őt, a hitbizományi vagyon részét képező festményt, melyeket feltehetően Erdődy Franciska hozott haza magával külföldről. Ezeket mint „végleg el nem helyezett tárgyakat” először az 1901-es leltár sorolja fel, 1938-ban azonban már a grófi szalonban írják ösz-

sze. Közéjük tartozott egy olaszországi, marhacsordát ábrázoló tájkép, egy lovassági útközetet, egy német-alföldi családot, Flórát, a tavasz istennőjét megjelenítő olajfestmények, valamint Anthonis van Dyck Szent Sebestyént ábrázoló képe.¹⁰⁸ A grófi szalon megjelenik a 20. század elején Weinwurm Antal által készített fényképen is, azonban az eredetitől már lényegesen eltérő kialakítást mutat (17. kép).¹⁰⁹

A grófi szalon után a leltár számba veszi a *grófi szalon előszobáját* is, amely nem kizárt, hogy azonos a két oszloppal és térfallal kettéosztott grófi szalon kisebb részével. Falain az 1890-es leltár szerint több tengerparti tájkép függött: Jozef Israëls (1824–1911) hajó érkezését váró gyermekeket ábrázoló képe, egy olasz

107 Leltár 1890. 42–46. [XX. „A néhai gróf úr nagy salonjában”]

108 Vö. Leltár 1901. 28–29; BFLVII. 2.d. [Hitbizományi ügyek iratai], 64

kisdoboz: Károlyi Alajos hitbizományához tartozó ingóságok 1938-as jegyzéke, 61.

109 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 6052.

16. A táncterem zenekari emelvény felőli részlete
Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár–Fotótár

kikötővárost két vitorlás hajóval ábrázoló festmény ismeretlen festőtől, két tengeri tájkép William Adolphus Knelltől (1802–1875), melyek közül az egyik egy tengeren úszó hadihajót, a másik pedig Dorsett partját ábrázolja. Az életképek műfaját három festmény képviselte, két lovas kép Philips Wouwerman (1619–1668) holland festőtől, melyek közül az egyik lóeladást, a másik lóvételt ábrázolt, illetve ismeretlen alkotótól egy zöldséget és vadat árusító asszonyokat megjelenítő kép. Itt függött még Giuseppe Zanardelli (1826–1903) *Piazzetta*

Velencében holdfény mellett című munkája, valamint két, felső-ausztriai tájat ábrázoló tanulmánykép és két kisebb német tájképmásolat. Berendezéséhez egy könyvszekrény, egy összecusukható asztal, egy pamlag és két zsöllyeszék tartozott.¹¹⁰

A *főlépcsőház* a grófi szalon mellett, az előcsarnok déli oldalán kapott helyet. Eredetileg berendezéséhez különböző szekrények, egy antik, higanyos, mahagóniszekrényű ingaóra és egy vörösrézből készült, kék

¹¹⁰ *Leltár* 1890. 38–42.

17. A grófi nagyszalon, az ún. empire szalon, 1900 körül
Weinwurm Antal felvétele
Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár–Fotótár

zománccal díszített, három flamingón nyugvó, urna alakú váza tartozott.¹¹¹

A főlépcsőház mögött a *grófi dolgozószoba* húzódott. Itt függött Jean-Louis Ernest Meissonier (1861–1864) *Zászlótartó*, Oswald Achenbach (1827–1905) *Hazatérő halászsok* című képe, két tájkép Edouard Gélos-tól (1878–1945), melyek közül az egyik Meranót, a másik Merano környékét ábrázolta, Nicholas Matthew Condry (1816–1851) két tájképe, melyek közül az egyik a *Bellona* hajó, a másikon Plymouth kikötője volt látható. A két könyvállványon és ugyanennyi könyvasztalon háromszázharminc magyar, német, francia és angol nyelvű kötet, huszonnégy kisebb és egy nagyobb térkép volt

található. A bútorok között fényezett diófa íróasztalokat, reggelizőasztalt, könyv- és térképállványokat, ülőbútorokat, különleges gyertyatartókat, kínai vázákat vett számba a leltár.¹¹²

Szintén fontos közösségi térként szolgált a *biliárdterem*, mely a grófi szalon és dolgozószoba mellett helyezkedhetett el. Berendezéséhez egy Strasbourgból származó tekeasztal, valamint két játékasztal, szivar-szekrény, két teaasztal, két velencei falitükör tartozott, a falakat pedig képek díszítették: Jean-Léon Gérôme (1824–1904) *Kakasviadala*, Andreas Achenbach (1815–1910) *Nápolyi utcai részlet* (109×132 cm) és *Vászonfehérítés* (46×65 cm), Jakob Becker (1810–1872) *Sólyom*

¹¹¹ Leltár 1890. 1–2.

¹¹² Leltár 1890. 46–52.

18. Az emeleti nagyszalon (háttérben az ebédlő részlete), 1900 körül
Weinwurm Antal felvétele
Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár–Fotótár

vadásznő (60×83 cm) című festménye, egy bizonyos N. Wieder olasz anyát gyermekével ábrázoló képe (63×75 cm) és egy „családi arckép”, mely gróf Esterházy Bálintot ábrázolta.¹¹³

A dolgozószoba mögött, a déli szárnyban a gróf lakosztályának magántere következtek, a *grófi hálószoba* és az *öltözőszoba* (előtte kis előszobával) és a *fürdőszoba*. A grófi hálószobát tizennégy kisebb-nagyobb, „dilettáns rajzolóktól” származó, tájat, kastélyokat, urasági szobákat, díszkerteket és parkokat ábrázoló akvarell, egy rézmetszetű szentkép és tizenkét családi fénykép, az öltözőszobát egy akvarell és öt acélmetszet (portrék),

valamint két színnyomat (zsánerképek) díszítette. A bútorok zöme mahagónifából készültek.¹¹⁴ Megfigyelhető, hogy a „néhai gróf úr” lakosztályában a kék szín dominált, kék ripszből készültek az ajtókat és az ablakokat takaró függönyök, a székek és pamlagok kárpitozása, de néhol a gyertyavilágítású porcelán csillárok és olajlámpák, illetve a szőnyegek is kék színűek voltak.

Emeleti helyiségek

Mivel a palota kivitelezésre kerülő tervrajzait nem ismerjük, nem vállalkozhatunk az emelet pontos alap-

¹¹³ Uo. 52–55.

¹¹⁴ Uo. 33–37.

rajzi rekonstrukciójára, mindössze az 1890-es leltárra támaszkodva a termek egymásutánosságára tudunk következtetni. Emellett segítségünkre vannak az archív fotók (egy-egy felvétel a nagy- és a kisszalonról és az ifjú gróf dolgozószobájáról), illetve Ybl Miklós tervrajzai, különösen az utolsó, a kivitelezetthez jelentősen közelálló tervvariáns. Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a múzeum felőli oldalon egy nagy- és egy kisszalon volt kialakítva. A közöttük levő, megközelítőleg az épületszárny tengelyében húzódó terem, ahol az egyik fénykép tanúsága szerint Károlyi Alajos portréja függött, a leltár szerint ebédlő volt. Hozzá csatlakozhatott, az előcsarnok fölött, egy kisebb tálalószoba és az ún. „nagy előszoba”, amely a főlépcsőn keresztül volt megközelíthető. Az északi szárnyban az ifjú gróf (Károlyi II. Lajos), a déli szárnyban a grófné és lányainak lakosztályai helyezkedtek el.

A főlépcsőházból megközelíthető „nagy előszobában” függött Franz Xaver von Pausinger (1839–1915) üldözött zergéket ábrázoló festménye, valamint gróf Károlyi Antal és gróf Károlyi Sándor portréi. A világítás bronz gázlámpással történt. A berendezéshez tartozott még egy Boule óra, diófa és tölgyfa bútorok (asztalok, szekrények, egy fogas, egy ülőgarnitúra dívánnyal), falitűkör, urna és korsó alakú porcelán-, feketemárvány és majolikavázák.¹¹⁵

Az 1890-es leltár összeír egy *ebédlőt*, mellette *tálalószobával*. Az ebédlőnek – mely feltehetően azonos az utca felőli terem sor középső termével – két ablaka volt, rajta vörös bársonyfüggönyökkel. Bútorzatához egy kihúzható diófa kerek asztal, tizennyolc támlás ebédlőszék, tálalószekrény, egy kisebb teásasztal, egy kínai spanyolfal, kandallóellenző, egy nagy méretű tükör, kínai és holland porcelán, antik dísz tárgyak, gyertyatartók tartoztak. A falakon négy családi arckép függött: gróf Károlyi Alajos, Károlyi Alajosné, Károlyi Antal és herceg Kaunitz képei.¹¹⁶ Az emeleti nagyszalonról készített fénykép (18. kép) háttérében, a nyitott szalonajtón keresztül az ebédlő egy kis részlete is feltűnik, a főfalón Károlyi Alajos portréjával. Előtte, a tálalószekrény polcain elrendezve a leltár által részletesen felsorolt tárgyak, delfti porcelánvázák, fedeles kancsók, söröskorsók, üvegparaharok (egyikük 1610-es évszámmal) láthatók. A leltárból tudjuk, hogy az ebédlő másik tálalójának polcaira különleges (delfti, kínai, japán, különböző bibliai és mitológiai jelenetekkel díszített) dísztányérokat állítottak.¹¹⁷

115 Uo. 3–4.

116 Uo. 5–8.

117 Uo. 5–10.

19. Emeleti kisszalon, 1900 körül
Weinwurm Antal felvétele
Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár–Fotótár

Az ebédlőtől jobbra (a déli oldalán) nyílt a *nagyszalon*, amely egy archív fotón is megjelenik (18. kép).¹¹⁸ 1890-ben bútorzatához egyebek mellett rózsá-, dió- és ébenfa, valamint elefántcsont berakásos bútorok, kínai kandallóellenző, Heitzmann-pianínó tartozott, falait pedig festmények díszítették: Oswald Achenbach (1827–1905) *Torre del Greco*, Eugène Isabey (1803–1886) *Rokokó dámák vad vásárlásnál*, Arthur Thiele (1841–1919) *Szarvasok a havasokon*, Giovanni Antonio Canal (Canaletto, 1697–1768) két: *Szent Márk tere Velencében* és *Piazza Velencében* című képe, továbbá Charles-Édouard Boutibonne (1816–1897) és Ludwig Mayer (1834–1917) festményei.¹¹⁹

118 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 6067.

119 Leltár 1890. 10–14.

20. Az „ifjú gróf” emeleti dolgozószobája, 1900 körül
Weinwurm Antal felvétele
Budapest, Iparművészeti Múzeum, Adattár–Fotótár

Az ebédlő bal oldalán nyílt a *kisszalon*. Feltételezhetően ezt a helyiséget látjuk az egyik archív fotón (19. kép).¹²⁰ Akárcsak a nagyszalonban, az ülőbútorok itt is zöld kárpitozásúak voltak, és az ablakokat mohazöld függöny fedte, a padlót pedig az ebédlőhöz, a nagyszalonhoz hasonlóan anatóliai Smyrna szőnyegutánzat borította. A bútorok között a leltár több antik olasz bútort, továbbá egy holland és egy kínai asztalkát és egy aranyozott firenzei keretű tükröt sorol fel. A falakon négy festmény függött, August von

Pettenkofen (1822–1889) lóitatást és Charles-Philogène Tschaggeny (1815–1894) egy elszabadult lovat ábrázoló műve, Ludwig Knaus (1829–1910) egy kislányt ábrázoló portréja, valamint egy virág- és gyümölcs-csendélet aranyozott firenzei keretben Frans Snyders-től (1579–1657).¹²¹

Az emeletre került a tulajdonosi magánlakosztályok másik része, a grófnő, az ifjú grófnők és az ifjú gróf szobáival. A *grófnő lakosztályához*, mely feltehetően a déli szárny főhomlokzat felőli részén (a grófi lakosztály fő-

¹²⁰ IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 6066.

¹²¹ Leltár 1890. 14–18.

lött) volt kialakítva, a leltárak szerint egy *hálószoba* és egy *öltözőszoba* tartozott.¹²²

Ugyancsak az emeleten volt, feltehetően a grófnő szobáinak folytatásában az *ifjú grófnők* (Zsófia és Nandine) *szalonya*, *hálószobája* és *tanulósobája*, mellette a *nevelőnő szobájával*. Ezekkel átellenben, az északi oldalon lehetett az *ifjú gróf* (Lajos az 1890-es leltár készítésekor tizenhét éves) *tanulósobája* és *hálószobája*, mellette a *nevelő szobájával*.¹²³ Sem a grófnő, sem az ifjú gróf lakosztályának esetében az összeírás nem említi írószobát vagy dolgozószobát, de nem kizárt, hogy ezt a szerepet mindkét esetben a főhomlokzati szalonsor két szélső sarokhelyisége töltötte be. A grófi dolgozószobáról archív fotót is ismerünk (20. kép).¹²⁴

Összességében megállapítható, hogy a magánlakosztályok berendezésére szintén az igényesség volt jellemző, de esetükben főként a kényelmi, lakályossági szempontok érvényesültek, a falakon függő, kisszámú festmény és metszet is főként ezt a célt szolgálta.

A leltárakban mindössze néhány festmény és grafika szerepel. A női hálószobákba vallásos témájú, míg a tanulósobákba és az ifjú gróf hálószobájába mitológiai témájú művek kerültek. A grófnő hálószobájában függött Szoldatits Ferenc (1820–1916) Raffaello nyomán készült, Szent családot ábrázoló képe, illetve berendezéséhez tartozott egy műmárvány oszlopon álló Szűz Mária-szobor is.¹²⁵ Az ifjú grófnő hálószobájában egy *Ereszszétek hozzám a kisdedeket!* című rézmetszett függött.¹²⁶

Mitológiai témájú rézmetszetek díszítették a gyerekek tanulósobáit, valamint az ifjú gróf hálószobáját. Az ifjú grófnő tanulósobájában két mitológiai témájú rézmetszet volt megtalálható, az egyik Lucifert ábrázolta „a vágató mének által vont szekéren”, a másik pedig Aurorát a diadalszekéren – feltehetően ismét Guido Reni falképe nyomán.¹²⁷ Az ifjú gróf tanulósobájában és hálószobájában Raffaello mennyezetfestményei után készült metszetek függtek: a tanulósobában öt darab nagyobb és három kisebb, a hálószobában pedig egy

két részre tagoló metszet, melyeket egy-egy közös keretbe foglaltak.¹²⁸

A *vendégszobák* az emeleten húzódtak, feltehetően az ifjú gróf terem sorának folytatásában. Ezen a részen lehetett a fürdőszoba is, melyet szintén leltárba vettek.¹²⁹

A leltárak alapján feltételezhetjük, hogy a személyzeti szobák az épület hátsó szárnyában voltak: az emeleten a *női személyzeti szobák* (szobalány, komorna), a földszinten pedig a *gróf személyzetének szobái*, a komornyik- és a huszárszoba. A cselédszobák valószínűleg szintén a hátsó, udvar felőli szárnyban voltak megtalálhatók. Ugyanitt, a félemeleten, nem messze a komorna, a szobalány és a „házi leányok” szobáitól helyezkedhettek a gardrób szobák és a ruhatár, valamint az ezüstkamra is.

Alagsori helyiségek

A palota kiszolgáló- és tárolóhelyiségei az alagsorban helyezkedtek el. Idetartoztak a konyhák, kamrák, a személyzeti ebédlő és az ezüstsztító szoba. Mellettük voltak a kiszolgáló személyzet egy részének, így a szakácsoknak és a konyhalányoknak a szobái. Ugyanitt, külön helyiségekben tárolták a konyhai és asztali textíliákat, a sèvres-i, meissen-i, drezdai, berlini porcelánokat, a metszettüveg-készleteket, étkészleteket, ezüstöket. Figyelmet érdemelnek az ezüstitárgyak, melyeket egy nagy, ún. ezüstsobában tárolták. Ebben az 1890-es leltár összesen 295 tételt sorol fel, összesen 41 ládában és szekrényben elhelyezve, valamint egy nagyobb ezüstszekrényben, melyben az antik ezüstitárgyat tárolták.

Bara Júlia

művészettörténész, tudományos munkatárs

Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi

Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet

bara.julia@btk.mta.hu

122 Uo. 18–22.

123 Uo. 22–33.

124 IMM, Adattár – Fotótár, ltsz. FLT 6050.

125 Leltár 1890. 20–22.

126 Uo. 24–26.

127 Uo. 26–27.

128 Uo. 28–32.

129 Uo. 67–70.

Károlyi Alajos palotájának hitbizományi pótleltára, 1901. január 22–31.

Forrás: BFL, VII. 2.d [Hitbizományi ügyek iratai], 63. doboz.

Hitbizományi részleltár

felvetetett dr. Rhorer Géza budapesti kir. közjegyzőnek kamarailag kirendelt helyettese dr. Wagner Béla által Budapesten 1901. évi január hó 22-ikén és az ezt követő napokon a néhai gróf Károlyi Alajos úr által alapított hitbizományhoz tartozó ingó és ingatlan vagyonnak a budapesti kir. törvényszék 374030/1901 számú végzésével elrendelt leltározásáról.

Jelen voltak:

a bíróság részéről: dr. Wagner Béla kir. közjegyzőhelyettes – mint bírósági megbízott; Karátsony Kálmán kir. közjegyzőjelölt – mint jegyzőkönyvvezető. Krisztinkovich Béla műépítész – mint bírósági szakértő.

a felek részéről:

gróf Széchenyi Béla hitbizományi gondnok; gróf Károlyi Lajos hitbizományi birtokos; dr. Nesi Pál ügyvéd, mint gr. Károlyi Lajos megbízottja

a bíróság részéről:

dr. Wagner Béla kir. közjegyzőhelyettes –
mint bírósági megbízott

Karátsony Kálmán kir. közjegyzőjelölt –
mint jegyzőkönyvvezető

Megbízott kir. közjegyző helyettese a leltározás megkezdésére a mai napnak délutáni 3 óráját tűzvén ki, erről érdekelteket azzal értesítette, hogy az a fent írt napon és órában a hitbizományhoz tartozó, itt Budapesten VIII. kerület Eszterházy utca 40 szám alatt levő palotában fogja megkezdni.

Ennek folytán érdekeltek közül a felírtak megjelenvén a leltározás délután 3 órakor megkezdett annak megkezdett annak megállapításával, hogy első sorban az Eszterházy utca 40 szám alatti palota újabb felszerelése, mint ingatlan, azután ugyan ezen épületnek újabb berendezési tárgyai mint ingók és végül a VIII. kerület Teleki tér 6. és 7. számok alatt épült bérházak, mint ingatlanok, illetve a Teleki tér 7. számú házban levő kávéházi berendezés – mint ingó vagyon fog leltárba vétetni.

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fil.	Becsérték összesen kor. fil.
		A. az Eszterházy utcza palota újabb felszerelése		
		I. INGATLAN.		
		a. Táncterem		
1	–	falak és tükörboltozatú mennyezet simított főszből készült díszvakolattal vannak ellátva, melyre barokk stílusban gazdag stucc-szobrász munka készült /keretek és virág füzérek:/ színezéssel és aranyozással. A díszes kereteszek közt a mennyezeten 10 darab gobelinszerű olajfestmény van, ugyan ilyen kisebb 4 darab festmény van a hosszfalakon is. A falak és mennyezet díszítési munkája, tekintettel a nagy hajlával [sic!] készült mennyezethez szükséges előzetes ács munkák és állványozásokra, vakolási-szobrász-festő és aranyozási munkákra, átlag	24.000	–
2	–	a mennyezeten függő nagy csillár megerősítésének munkálatai a padlástérig szükséges összes munkával átlag	800	–
3	2	tűzben aranyozott szellőző rács a mennyezeten à 200 korona	400	
4	–	a táncterem keményfa kocka padozata, díszes barokk szegélyezéssel 240.00 négyzetméter, négyzetméterenként à 50 korona	12.000	–
5	–	a falak lábazatát és az ajtónyílásokat körül futó márványozás 70.00 négyzetméter, à 80 kr	5600	–
6	6	ablakfülke, háromosztású, gazdagon tagozott oldalszekrénybe csukódó spalet-táblákkal, régi olasz olajfestményekkel, díszfestő és aranyozó munkával, teljes magasságban átfutó sárgaréz pántokkal, minden mellék munkával együtt à 1500 korona	9000	–

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
7	3	barokk végződésű kétszárnyú tömör ajtó, gazdag szobrász munkával, díszfestés és aranyozással, díszes bronz felszereléssel à 800 kor	2400	
8	2	üvegezett felülvilágító az ajtók felett minden munka és anyaggal à 100 kor	200	
9	1	díszes zenekari erkélyrács kosáralakban, grófi czímerrel, karfával, kovácsvasból készítve festve és aranyozva, átlag	2000	
		A táncterem díszítése összesen		56400
Estve 7 óraker a leltározás folytatása a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók, pecsétek) Folytatott 1901. évi január hó 23-án délután 3 óraker. Jelen voltak alulírottak.				
b. Tükörfolyosó			Becsérték darabonként	Becsérték összesen
10	–	falak és boltozott mennyezet simított gipsz vakolattal vannak ellátva, felrakott díszes stucc szobrászmunkával, barokk keretek és virágfűzerekkel, színezve és aranyozva, átlag	10000	
11	–	a falnyílások és lábazat műmárvány munkája átlag	6000	
12	–	keményfa kocka padozat, barokk stílusú díszes kéreg-berakásokkal, 45 négyzetméter à 80 korona	3600	
13	3	ablakfülke a táncterem ablakaihoz hasonló kivitelben à 1500 korona	4500	
		A tükörfolyosó díszítése összesen		24100
c. Pihenő fülke				
14	–	a félkörű helyiség mennyezete és falai simított gipsz díszvakolattal vannak ellátva, stucc szobrászmunkával díszítve, színezve és aranyozva, nagyrészt azonban faburkolattal és képekkel fedve, anyag és munkadíj átlag	4000	
15	–	keményfa kockapadozat több színű, barokk stílusú díszes berakásokkal 20.00 □méter à 60 kor.	1200	
16	–	faborítás /:lambrie:/ tagozás, színezés és aranyozással, olajfestmény betétekkel, gazdagon faragott virágfűzér koronázó párkánnyal, 20.00 □méter à 100 k.	2000	
17	1	nagyobb olajfestmény allegorai alakokkal, díszesen faragott, színezett és aranyozott keretben, mely keret a falba van beépítve	1500	
18	6	az előbbihez hasonló faldíszítő kisebb kép keretben à 1200 kor.	7200	
19	1	félkör alakú tükör, olajfestmény díszítéssel	500	
		A pihenőfülke díszítése összesen		16400
d. Átjáró /buffet:/				
20	–	boltozott mennyezett, simított gipszvakolással, stucc-szobrászmunka díszítéssel, színezés és aranyozással 34.00 □méter, átlag	1020	
21	–	a falak csiszolt műmárvány burkolata, lábazat és párkánnyal nagy részben azonban tükörbetétekkel díszítve, átlag	2000	
22	–	a kép- és ajtókeretek műmárványozása, tagozással 22.00 □méter, □méterenként à 75 kor.	1650	
23	–	falba épített és olajfestéssel díszített tükrök, átlag	1500	
		Az átjáró díszítése összesen		6170

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
Az eljárás 7 órákor a következő napra halasztatott el. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 24-i napján délután 3 órákor. Jelen voltak alulírottak.				
e. Zenekari karzat				
24	–	ezen 30.00 □méter nagyságú félemeleti helyiség falai simán vannak vakolva, mennyezete barokk stílusú stucc szobrászmunkával díszítve, színezve és aranyozva	4000	
25	–	ezen helyiség egyszerű keményfa padozata 30.00 □méter à 10. k.	300	
		A zenekari karzat díszítése		4300
f. Fogadó szalon				
26	–	a 74.00 □méter nagyságú terem oldalfalai mohazöld atlas-damaskkal vannak bevonva, alatta makulatur papír tapétázás 200.00 □méter à 40 kor.	8000	
27	3	ajtófeltét olajfestmény, falba erősített keretekkel à 500 k.	1500	
28	–	a terem mennyezete húzott párkányokkal és virágfüzérekkel díszített, simított gypszvakolat, díszesen tagozott és figurális szobrászmunkával gazdagon felszerelt hajla párkánnyal, színezés és aranyozással, 74 □méter à 100 korona	7400	
29	–	mintázott keményfa kockapadozat, diófabába rakott barokk stílusú tölgyfa keretekkel, csillag alakba rakott kemény kockákkal 74.00 □méter à 50 kor.	3700	
30	2	gazdagon tagozott kétszárnyú ajtó, műmárvány kerettel, aranyozott bronz lombfűzér díszítéssel, a szárnyak díszfestés és aranyozással, bronz felszereléssel, à 2000 kor.	4000	
31	2	az ajtókhöz hasonló ablakkeret, tagozott ablaktáblákkal, díszes függönytartó bronz consolokkal à 1000 kor.	2000	
32	1	nagy kijáró ajtó, műmárvány kerettel, szőnyegtartó bronz consol és rudakkal	1000	
33		a falak műmárvány lábazata 0.25 méter magasságban, 30.00 □méter à 30 kor.	900	
34	1	barokk stílusú faragott kandalló, hossza 2.00 m, magassága 1,30 m. sárga márványból, díszes kivitelben, vert vas hátfallal, a padozatban eresztett márványlapokkal, beleértve a légfűtés számára a padlásig vezetett szerkezet költségeit is, átlag	4000	
		Fogadó salon díszítési munkája		3250
Este 7 órákor a leltározás a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 25ik napján délután 3 órákor. Jelen voltak alulírottak.				
g. Nagy ebédlő				
35	–	ezen 116 □méter terület helyiség oldalfalai simán vannak vakolva, makulatur papírral tapétázva, a falakon hitbizományi leltártárgyakat nem képező értékes, valódi gobelinhímzések függnek. Vakolási és tapétázási munka átlag	1000	
36	–	a terem mennyezete gazdagon tagozott famennyezet, mélyített mezőkkel, a mezők egy részében színes égetett fabetétek, más mezeiben fehér lapokon aranyozott rozetták 116.00 □méter à 100 korona	11600	
37	–	falkeretek és consolpárkány fából gazdagon faragva, anyag és faszobrász munka átlag	10000	
38	–	a falakat 40 méter hosszban körülfutó egyszerű keményfa burkolás, keretek és táblázatokkal à 100 kor.	4000	
39	–	keményfa kocka padozat, egyszerű keretben 116 □méter à 25	2900	

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
40	2	gazdagon tagozott kétszárnyú ajtó, díszesen faragott keretkezéssel és bélés-sel, díszes lakatos munkával együtt à 2000 kor.	4000	
41	4	ablak, tagozott és mindkét oldalán díszített ablaktáblákkal, à 1000 kor.	4000	
42	1	díszesen faragott márvány kandalló, 2 méter hosszú, 1,40 méter magas, isztriai kőből, oszlopokkal és consolokkal, bronz tűzvédő ráccsal, felállítással	5000	
43	1	ételfelvonó a falba mélyítve az alagsorból a földszintre, villamos üzemre berendezve, összes mellékmunkával, átlag	3500	
		A nagy ebédlő díszítési munkája		46.000
		h. Téli kert (:átrium:)		
44	–	a helyiség területe 135 □méter új vasszerkezetű üvegtetővel, színes üvegezéssel, állványozás és elhelyezéssel együtt à 60 kor.	8100	
45	–	a falak díszítése részben műmárványozással, részben márványt utánzó olajfestéssel átlag	6000	
46	–	az első emelet új ablakai, azok nagy része cathedrális üvegezéssel ellátva 24 darab à 250 korona	6000	
47	3	régi kétszárnyú ajtó átalakítása új pántok és lakatos felszereléssel à 250 korona	750	
48	1	teljesen új kétszárnyú ajtó asztalos, lakatos, mázólok és üveges munkája átlag	550	
		A télikert díszítése összesen		21400
Este 7 órakor a leltározás a következő napra halasztott. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 26ik napján délután 3 órakor. Jelen voltak alulírottak.				
49	–	i. Tálaló ezen helyiségben új faliszekrények, állványok készültek puhafából fehérre mázolja és a falazattal szilárd összeköttetésbe hozva, asztalos, lakatos és mázólok munka összesen	2800	
50	–	vízvezetéki felszerelési munka átlag	1200	
	–	a tálaló berendezési munkája összesen		4000
51	–	k. A palota villanyvilágítási felszerelése villamosvezeték az utcái fővezetékétől a palota földszintjén elhelyezett két áramelosztó és kapcsolótábláig, ezen kapcsolótáblák felszerelése, azoktól falba fektetett vezetékek az épület összes helyiségeibe, körülbelül 4000 darab izzó és 4 darab ivlámpa számára, beleértve a padlástérbe készített tűzbiztos Rabitz csatornákat is, anyaggal és felszerelési munkadíjjal együtt átlag	20.000	
52	–	az összes lámpák átalakítására és felszerelésére villamvilágításra égőtestekkel együtt átlag	15000	
	–	Villamvilágítási felszerelés összesen		35000
53	–	l. A palota műköburkolata a palota mind a négy oldalán, a kerti falakon és a szintén hitbizományi vagyont képező kapcsolatos bérház lábazatán az eddig közönséges mészvazolat és néhány olajfestés helyett készült műkövakolat értéke, beleértve az épület helyreállítás és gyökeres javítást képező segédmunkákat, állványozást, valamint a kertben létesített loggiát, festett mennyezettel, kőasztal és padokkal, átlag	50000	
	–	A palota műköburkolata		50000

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
		Az Eszterházy utca 40 szám alatti palota újabb felszerelési munkái – mint ingatlan vagyon – összesen azaz kétszázkilencvenhatezerkettőszázhetven korona. A további leltározás este 7 órakor a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók)		296270
Folytatott 1901 évi január hó 28ik napján délután 3 órakor. Jelen voltak alulírottak. Folytatólag leltározatott ugyancsak az Eszterházy utca 40. szám alatti palotának újabb berendezése, mint ingó vagyon.				
II. INGÓSÁGOK az Eszterházy utca 40. számú palotában				
1	1	a. A táncteremben pamlag támlánnyal 3,80 méter hosszú, faragott, festett és aranyozott famunkával, virágos brokatselyem kárpitozással, egy keményfa emelvényen barokk stílusban kéregberakásokkal díszítve, összes értéke	2400	
2	1	három részből álló nagy tükör díszesen faragott és aranyozott barokk fakeretekkel, alsó részén kagyló díszítéssel, a keretekkel összefüggésben levő két darab háromágú villamos falikarra, minden munkával	2400	
3	4	egyoldali támlányu, 1,50 méter hosszú pamlag, díszesen faragott, festett és aranyozott famunkával, virágos brokát selyemmel kárpitozva à 500	2000	
4	2	ugyanilyen pamlag, támlány nélkül à 300	600	
5	14	brokatselyem huzatú vánkosa a fenti pamlaghoz à 40 korona	560	
6	16	kis szegletes szék, faragott, színezett és aranyozott fából, támlány nélkül, virágos selyem brokát vánkosa üléssel à 120 korona	1920	
7	7	nagyobb falitükör, barokkstílusú, faragott, színezett, aranyozott fakeretben, à 400 kor.	2800	
8	6	ugyanolyan kivitelű kisebb tükör à 200 korona	1200	
9	7	díszesen faragott, színezett és aranyozott consolasztal puhafából, antik olasz márványlappal à 300 korona	2100	
10	1	nagy csiszolt fehér üvegcsillár, villanyvilágításra berendezve	6000	
11	16	faragott, színezett és aranyozott falikar fából, villanyvilágításra felszerelve, három ággal a 300 korona	4800	
12	9	ugyanilyen falikar két ággal à 200 korona	1800	
b.) A tükörfolyosón				
13	2	1,50 méter hosszú pamlag támlánnyal mint a 3dik tétel alatti à 500 korona	1000	
14	2	pamlag mint a 4ik tétel alatti à 300 korona	600	
15	9	négyszögletes szék, támlány nélkül, mint a 6ik tétel alattiak à 120 kor.	1080	
16	4	tükör, mint a 7. tétel alatt à 400 korona	1600	
17	4	consolasztal a tükrök alatt mint a 9ik tétel alattiak à 300	1200	
18	2	sarok consolasztal az előbbiekhöz hasonló kivitelben à 300	600	
19	2	Meisseni váza, szürke színű habos díszítéssel, színes madarakkal, leemelhető tetővel à 1000 korona	2000	
20	2	kristályüveg függ csillár 10-10 villamos égőre à 1600 kor.	3200	
21	12	falikar, mint a 11ik szám alattiak à 300 k.	3600	
22	1	olajfestmény, díszesen faragott és aranyozott keretben	2000	

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
c.) Pihenő fülkében				
23	2	1,30 hosszú egyenes pamlag, támlány nélkül, díszesen faragott és aranyozott famunkával, világos zöldes brokátselyem kárpitozással à 250 kor.	500	
24	4	ugyanilyen sarok pamlag körívben kerítve à 250 korona	1000	
25	1	fehér kristályüveg csillár 16 lágú villanyvilágításra berendezve	1200	
26	4	villanyvilágításra berendezett 5 ágú falikar à 400 korona	1600	
27	1	fali óra, díszesen faragott és fémmel bevont állványon, bronz díszítéssel, átlag	1000	
A leltározás este 7 órakor a következő napra halasztott. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 29ik napján délután 3 órakor. Jelen voltak alulírottak.				
d.) Az átjáróban /:buffet:/				
28	2	2,40 méter hosszú pamlag támlány nélkül, egyszerűbben faragott, színezett és aranyozott famunkával, brokátselyem kárpitozással à 200 korona	400	
29	3	ugyanilyen kisebb pamlag, csak 1,70 méter hosszú à 150 korona	450	
30	4	falikar bronzból villamos világításon 3-3 égővel à 100 korona	400	
e.) fogadó salonban				
31	2	2,30 méter hosszú pamlag támlánnyal és karral, rokokó stílus aranyozott támlával, mohazöld atlasz damaszkkal kárpitozva, à 500 korona	1000	
32	6	karosszék, aranyozott famunkával és faragással, a pamlagokhoz hasonlóan kárpitozva à 200 korona	1200	
33	6	ugyanilyen kivitelű támlás szék à 150 korona	900	
34	1	karosszék aranyozott famunkával, vörösbársony kárpithuzattal	200	
35	1	faragott, aranyozott asztal, feketére pácolt fából, sárga antik márványlap-pal, mely lap szabálytalan darabokból van összerakva	600	
36	2	consol asztal, faragott és aranyozott famunkával, fekete márványlappal à 500 kor.	1000	
37	4	sarokba illő consol asztal /:állvány:/ fekete márványlappal, aranyozott fafaragással à 150 kor.	600	
38	4	13 ágú kandelláber bronzból és figurális díszítéssel villamvilágításra à 400 korona	1600	
39	2	vasöntvényű tűzi állvány a kandallóhoz, bronzirozva, figurális szobrászmunkával à 250 korona	500	
40	3	fémöntvény tűzszerszám, bronzirozva, átlag	100	
41	2	bronz kandeláber, 8-8 villamos égőre, gazdag szobrász munkával à 700 korona	1400	
42	1	ugyanilyen stílusban készült bronz álló óra	600	
43	2	márványfő, régi olasz bronz munka à 150 korona	300	
44	1	falitükör, modern faragású aranyozott fakeretben	700	
45	2	nagy olajfestmény, ismeretlen olasz mesterektől, gazdagon faragott aranyozott széles fakeretben à 2000 korona	4000	
46	2	kisebb olajfestmény, hasonló keretben à 600 korona	1200	

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
47	1	Carlo Dolci eredeti olajfestmény, faragott, aranyozott keretben /:Artemisia:/	3000	
48	1	nagy ajtó függöny nehéz selyem bársonyból, gazdag arany hímzéssel arany zsinórozással	1000	
49	2	pár ablakfüggöny zöld atlaszból à 500 korona	1000	
50	2	ablak rolló ugyanolyan szövetből önműködő vonószerkezettel együtt à 150 korona	300	
51	1	különleges mintájú, 12 négyszögméter nagyságú valódi perzsa szőnyeg	1000	
52	4	kisebb és egyszerűbb keleti szőnyeg à 100 korona	400	
53	1	díszes bronz csillár, villanyvilágításra	1500	
A leltározás este 7 órakor a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 30-ik napján délután 3 órakor. Jelen voltak alulírottak.				
f.) A nagy ebédlőben				
54	1	nagy ebédlő asztal, 6 drb. teljesen egyforma kisebb diófa asztalból összeállítva faragott u.n. kecskelábakkal, tömör lapokkal összesen	2400	
55	40	diófa szék támlánnyal, a keret előlnézete faragva, hátsó nézete simán hagyva, két első lába és a lábécék esztergályozva, ülés és támlány piros selyembársonnyal kárpitozva à 100 korona	4000	
56	2	támlásszék, zöld bársony kárpitozással, selyem hímzés és arany paszomántal, aranyozott fatámlánnyal /:régiekkel:/ à 200 korona	400	
57	2	díszesen faragott diófa tálaló szekrény polccal és fiókkal à 350 kor.	700	
58	2	ugyanolyan faragványú diófa láda, felnyíló faragott tetővel à 400 korona	800	
59	2	díszesen faragott üvegszekrény, keményfa polcokkal à 500 korona	1000	
60	1	négyrészből álló spanyolfal faragott diófa keretekkel, festett goblin kárpitozással	800	
61	2	lámpatartó szobor, fából faragott, díszes faragott keményfa talapzattal, 10-10 ágú villamos csillárral à 800	1600	
62	1	álló óra, faragott szekrényben óraművel	400	
63	1	márvány mellszobor a kandallón	400	
64	2	kandallaber, 15-15 villanyvilágításra berendezett ággal, chinai vázákra szerelt bronz díszítményekkel és karokkal à 500 k.	1000	
65	2	kovácsoltvas tűzi állvány bronz öntvény díszítéssel à 100 korona	200	
66	3	egyszerű kovácsoltvas tűzi szerszám, bronz fogókkal, összesen	100	
67	4	pár piros bársony ablakfüggöny, arany hímzéssel, sárgaréz függönytartókkal à 600 korona	2400	
68	4	vászon ablak rolló, önműködő húzó szerkezettel à 25	100	
69	1	függő bronz csillár 45 villanyos égővel	1500	
70	2	ugyanolyan kisebb csillár 30 égővel à 1200 korona	2400	
72	2	ugyanolyan gobelin imitáció az ajtók felett, egyik oldalon a faburkolatig lenyúló toldalékkal à 200 korona	400	
73	1	az egész ebédlőt betérítő szőnyeg, három darabban, összesen	1400	

Sor szám	Darab szám	Tárgy megnevezése	Becsérték darabonként kor. fill.	Becsérték összesen kor. fill.
A leltározás este 7 órakor a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók) Folytatott 1901 évi január hó 31ik napján délután 3 órakor. Jelen voltak alulírottak.				
g.) A télikertben				
74	4	villamos bronz falikar, 20-20 égővel à 500 korona	2000	
75	8	ugyanilyen falikar 10-10 égővel, à 400 korona	3200	
h.) végleg el nem helyezett leltári tárgyak				
76	1	olajfestmény keretben /:olaszországi tájkép, marhacsordával:/	1500	
77	1	kisebb olajfestmény keretben /:lovassági ütközet:/	500	
78	1	olajfestmény keretben /:németalföldi előkelő család falun:/	3000	
79	1	olajfestmény Van Dycktól /:Szent Sebestyén:/	600	
80	1	olajfestmény /:Flóra:/	1500	
81	1	a helyiségek és díszítéseik jó karbantartására szolgáló három részből álló toló létra, /:14.00 méter magas,:/ gumi kerékű kocsira szerelve	800	
		A palota berendezés ingóságokban összesen az egyszáztizenkét-ezerötszázötz korona		112510
A további leltározás este 7 órakor a következő napra halasztatott. Kelt mint fent. (szignók) [folytatódik a hitbizományhoz tartozó egyéb ingatlanok leltárával]				

The Interior Design and the Collection of Alajos Károlyi's Palace in Pest, I.

Located behind the Hungarian National Museum, on what was formerly called Esterházy Street (now 3 Pollack Square), is the erstwhile palace of Alajos Károlyi (1825–1889), which presently stands empty. The building is notable for its monumental mass and its protruding balcony. The site was purchased in 1862 by Lajos (I) Károlyi (1799–1863), who commissioned Miklós Ybl to design the palace. Shortly after construction began, however, Lajos died, leaving all his wealth to his son. Alajos Károlyi worked as a diplomat, and had lived in Berlin since 1859. After his father's death, he monitored progress on the palace from Germany, eventually moving back to Pest in 1866. The following year he married Countess Franciska Erdődy (1842–1927). In 1864, during the first period in the history of the palace, Károly Lotz painted mythological and allegorical murals on the walls of the entrance hall and the reception hall. Most of the construction work was complete by 1867, and the next step was to design the interior and furnish the rooms.

In 1871 Alajos Károlyi was appointed ambassador to Berlin, and in 1878 he was made ambassador to London, a position he held until 1888. Soon afterwards, in December 1889, he passed away in his manor house in Tótmegyer (now Palárikovo, Slovakia). The literature to date has concluded that the palace was fully fitted out only after Alajos Károlyi's death, by his widow, Franciska Erdődy, but first-hand sources reveal that a significant proportion of the rooms were completed by the 1870s. By the time Károlyi died, the majority of the rooms (apart from the sequence of prestigious halls on the ground floor) had achieved their final form. The contents of the palace were first listed in the inventory of fiduciary assets of 1890, which included artworks recently imported to Hungary by Károlyi's widow; these may have previously adorned the couple's ambassadorial residences in Berlin and London.

The range of neo-Baroque halls on the ground floor (the grand dining hall, decorated with tapestries, the green reception salon, the corridor of mirrors, the ballroom, and the passage leading to the garden) was completed in the second period of the palace's history, for which Franciska Erdődy was wholly responsible. The representational rooms were designed by the architect Ludwig Behr, and work on them began in 1894. Details of the work and the furnishings are provided in the

second, supplementary inventory of fiduciary assets, compiled in 1901. The ornate interior of the palace and the artworks housed in the rooms were also mentioned, to varying degrees of detail, in contemporary newspaper articles, some of which were supplemented with illustrations. Nothing has survived of how the interior of the palace once looked: in 1944 the collections were moved to Tótmegyer by the Károlyi family, and the building was later hit by a bomb, which destroyed its roof and its interior; subsequently, changes in function resulted in conversion work, which completely altered the original floor plan and arrangement of the building.

The present study attempts a reconstruction of the interior of the palace and the collections it once housed, based mainly on the original inventory (1890) and the supplementary list (1901), with reference also made to archival sources and contemporary written accounts. In the first part of the study, a brief overview of the construction history of the palace is followed by a presentation of the main stages of the interior design process, and the configuration of the rooms and how they were connected to one another. A separate section deals with the role and work of the architect Ludwig Behr, whose design for the palace was his first commission in Hungary; this brought him wide acclaim and further commissions, especially among the Hungarian aristocracy. The interior design work carried out on the palace beginning in 1894 is then described, based on contemporary photographs and on the supplementary inventory, which itemised the works in the sequence of neo-Baroque halls. As the inventory is such a richly detailed source of data, it is included as an appendix. The second part of the study will examine the artworks that were once on display inside the palace, and will include, as an appendix, the first inventory of the movable assets in the palace.

Julia Bara

art historian, research fellow

Institute of Art History, Research Centre for the Humanities,

Hungarian Academy of Sciences,

bara.julia@btk.mta.hu

TÁRGYSZAVAK

Károlyi Alajos, Erdődy Franciska, Ybl Miklós, Ludwig Behr, Lotz Károly, falképfestészet, gyűjteménytörténet

KEYWORDS

Alajos Károlyi, Franciska Erdődy, Miklós Ybl, Ludwig Behr, Károly Lotz, wall-painting, history of art collections